

CÂNDIREA

ANUL IV

No. 7

GÂNDIREA

M A R G I N A L E

DE

ION DARIE

IN noaptea anului nou, bătrâne și tinere, fetele aruncă bulgărași de cositor în donița cu apă, pentru a afla chipul iubitului ce va să vină. Cu aceeași luare aminte vătăjitoarească, cronicarul literar s'a aplecat și la acest început de an, peste vraful tipăriturilor din expiratele 365 zile, să cate descifrarea viitorului. Am avut astfel sub ochi o recapitulare și mai multe profeții. Ele vin după un an ceva mai agitat în discuții, decât au fost cei lănced deșirași până acum dela război. Înfrățesc astfel îndestul interes — deși belșugul s'a arătat mai mult în manifeste și programe, decât în acele opere care înseamnă cu pietre albe de hotar două epoce. Dar să ne mulțumim și cu această manifestomanie literară. E în spiritul timpului.

Procesul cel mare al anului, a fost acel dintre tradiționalism și europeism. Firește, pentru noțiuni aproximativ aceleași, etichetele au fost pe rând, varii și elastice. S'au opus: autohtonism, semănătorism, poporanism, țărănism, tradiționalism, pe deoparte — europenism, neobonjurism, și unele curentele excentrice apusene, în artă și literatură, pe de alta. E după cum se vede dela început o confuzie și o harță pe cuvinte, mult alături de realitate. De fapt, nimeni nu voia ignorarea apusului, nici întoarcerea la işlicile bătrânești, nici tânguirea după acel trecut, despre care vorbește Dante în al douăzecilea cânt din „Infern“, când face să apară plângătoarea turmă a osândiților cu capul răsucit la spate, mergând deandaratele și udând cu lacrimi urmele pașilor; după cum socot, că cu toată sintaxa lor cabalistică, occidentalității nu râvnesc să-și scrie poezia într'un internațional și mort înainte de naștere, volapück. Impietrirea nu e un ideal decât pentru mumii, dar și cel mai desăvârșit mecanism alcătuit din bucăți înșurubate, e numai industrie, iar mașina, oricât de sprintenă, precisă și uimitoare ar fi, nu e organism viu. Bat înlăuntru supapele și se destind elastic resorturile, dar nu ascult bătaia caldă a inimii care înseamnă viață.

Ceeace am apărât aci, a fost integrarea artei și literaturii în configurația etnică, geografică și istorică a românismului. Căci opera de artă crește în mediu și în timp, cu pecetea lor. Hibridismul poate constitui cel mult o curiozitate pentru specialiști. Și exotismul, o desfătare pentru amatorii devorași de splină. Papagalul, cu toată împetrirea lui de pene și accentul gutural cu care repetă hazlii dar obositoare glume de matrozi, ne e profund antipatic. E o pasăre de bălcu, de flașnetă și de haimanale. După aceea, atât de repede muștește pentru totdeauna dacă a gustat un simplu fir de pătrunjel autohton!

Am auzit o formulă: — „inactualitatea literaturii românești“. Fiindcă s'au găsit câteva sute, să spunem chiar mii de lectori, care au trecut peste Eminescu, Creangă, Coșbuc, Iosif, Anghel, Caragiale, Sadoveanu, și au mers deadreptul la edițiile tipărite de „Mercure de France“ ori „Tauchnitz“ ori la „Insel-Verlag“. Dar ciudat, această inactuală literatură a pregătit totuși psihologicește generația care a făcut războiul, și tot ea a netezit drumul marilor prefaceri sociale. Literatura care exalta trecutul și întregirea națională, a „Semănătorului“, ori care exalta masa țărănească, a poporanistei „Viața românească“, va fi fost inactuală privită din Sirius, de unde privește glacial și extrapământean estetul; dar când a participat atât de viu la tot ce a trăit în ultimii zece ani un popor, cuvântul pare numai o glumă ușoară. Am spune mai mult. A fost o literatură de sacrificiu. După cum generația lui Eminescu și mai cu seamă cea precedentă lui, au pierdut jumătate din puterile

lor creatoare pentru a ne da o limbă literară, până atunci șovăelnică; generația ultimelor decenii, și-a rupt singură aripile, pentru a rămâne mai aproape de pământ. Fără îndoială, acum, cea mai mare parte din această literatură de ieri e, da! caducă și inactuală. Realizarea idealurilor sociale și naționale în care își căuta rațiunea de existență, a anulat-o. E inutilitatea capsulei de crisalidă după ce a sburat fluturile. Dar este o scădere aceasta? Le aducem o vină morților de război, fiindcă stupid putrezesc în gropi și în părăsire, când puteau prea bine să fumeze la țigări alături de noi, să se baladeze pe Calea Victoriei și să scrie „Roș, galben și albastru”?

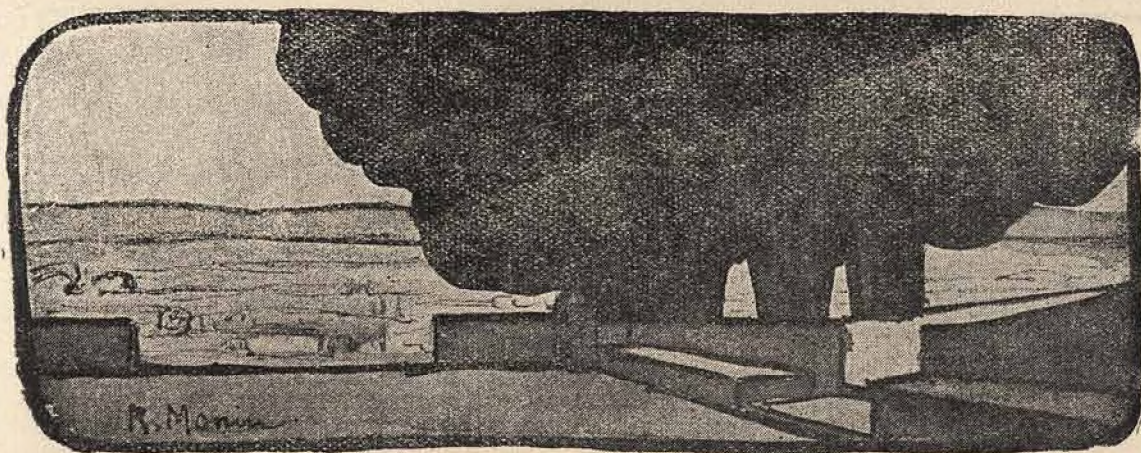
Semănătorismul și poporanismul, n'au dat desigur opere de adâncă psihologie, nici de realism. Trecutul era idealizat, țărani erau buni și convenționali, peste toate trecea o blândețe, se scuturau flori albastre, idilic scuipa moș Ion și crunt suferea sub biciul magnatului ungar, cutare mocan carpatic. Nu erau nici mujicii lui Bunin, Cehov, Gorki ori Scedrin, nici țărani atât de vii dar groasnici, ai lui Mirbeau ori Maupassant. Era o literatură care putea nemulțumi ca artă și ca adevăr. Dar era o trebuință, o armă de luptă — și o armă care a biruit. Astăzi, când Mihail Sadoveanu în romanul său de sub tipar „Venea o moară pe Siret”, pune țărani în mișcare, și aduce două clase față în față, aproape două lumi, din care una osândită, obiectivismul său nu mai e întunecat de atitudinea socială și morală din trecut, fiindcă astăzi se simte eliberat de această misiune apostolică. Astăzi e slobod să caute numai omenescul, chiar dacă omenescul se pune deacurmezișul crezului său scriitoricesc de ieri. Astfel, acea primejdie a invaziei țărănișmului în literatură, despre care vorbea deunăzi îmi pare d. Rădulescu-Motru, e numai o sperietoare și desvăluie numai o incomprehenșiune psihologică. Ciclul țărănișmului e închis, după cum închis e ciclul Ardealului. Problemele morale ale timpului sunt altele, și scriitorul se va întoarce la ele cu inima mai ușoară, fiindcă de astădată poate fi numai al artei, fără să aibă a-și pune înainte muștrarea că dela o luptă a fost absent.

Rămâne, printre profețiile întunecate, încă una: inadaptarea. Vom sta încă mult timp departe de acea împăcare a omului cu vremea, care se numește clasicism. (Tudor Vianu-Masca Timpului).

Scriitorul român, de cele mai multe ori urmaș de țărani ori de mici proprietari rurali, nu se va putea adapta realităților sociale, va fi un resemnat ori un rebel, în orice caz nu un clasic cu suflet armonios... Atât numai, că nu știm în ce regiuni hiperboreene, departe de svârcolirea continentului, va mai apărea omul împăcat astăzi cu vremea. Era acest clasicism îngăduit unui Anatole France, care înfățișa înainte de 1914 sinteza intelectualului burghez, sceptic și refugiat în cetatea cărților. Dar când nu se ține piatră de piatră, în alcătuirea acestei lumi în primenire, și când văzut e că acest proces nu se încheie nici peste un sfert de veac — am vrea, într'adevăr, nu în România care e în prefacere necurmată cu mult dinaintea războiului, dar în orice veche societate cu vechi stratificări de clase, am vrea să putem bănuși măcar, unde și cum ar mai putea răsări un asemenea armonios și împăcat clasicism. Cuvântul e pornit dela d. Sanielevici, care l-a întâlnit la Edouard Berth, amândoi crainici ai clasicismului proletar. D. Sanielevici l-a aplicat lui Panait Istrati — adică unuia dintre cele mai romantice temperamente de scriitor ce ne-au trecut cândva sub ochi. Că Panait Istrati n'a încăput în formula d-lui Sanielevici, și cu neastâmpărul său impetuos a spart-o, nici o pagubă. Rămâne, și fără această etichetă, ceea ce este: un scriitor de mare și omenesc talent, întâmpinat cu exagerări de osanale și injurii, numai fiindcă în vremea noastră, succesul, cum spunea Degas, „ia întotdeauna înfățișarea și proporțiile unei panici”... Și iarăși, că cine știe când, într-o viitoare societate, unde proletariatul va ajunge la un echilibru sufletesc, va naște un clasicism de fier, de oțel, de benzină ori de motoare Diesel; acestea sunt probabilități îndepărtate, care pentru a ne atinge, cer mai întâi ca țărani care reprezintă 85% din populația țării să se proletarizeze — ipoteză depășind mult preocupările generației noastre.

La intersecția celor două lumi unde ne aflăm, a occidentului cu orientul, e greu ca această împăcare să se limpezească îndată. La intersecția a două epoci din istoria omenirii. În care trăim, e greu ca această împăcare, să o găsim tocmai noi, când atâți și-au pierdut-o. Și totuși, din acest destin chiar, poate ieși adâncirea literaturii și tuturor artelor, după cum semne s'au arătat, în noaptea anului nou, când am aruncat în tovărășia celor șapte zâne, bulgărașii de cositor în apa neînceptută, unde singurul feliș și împăcat cu vremea, răsări la suprafață, ușure și candid surăzător, chipul domnului Victor Eftimiu.

SCRISOARE

DE
NICHIFOR CRANIC

PE unde-au fost cocorii se revărsară corbii.
Eu tot mai știu poteca bătută de-amândoi;
Scânteii de amintire mocnesc în spuza vorbii --
Un pom își lăcrămează cele din urmă foi.

Cu noi pe nesimțite s'au prăbușit frunzare,
Și e o destrămare și un desnodământ
Că visul, o nălucă de ceață, pierе 'n zare
Și sufletul, cu ploaia, s'absoarbe în pământ.

Sânt pânză de paianjen pe depărtări deșarte.
Surdăurile din lume cu sburături m'ating
Cărbuni aprinși prin neguri, ce cad în ape moarte,
Cad stelele din urmă și'n gândul greu se sting.

R U G Ă

DE
ION PILLAT

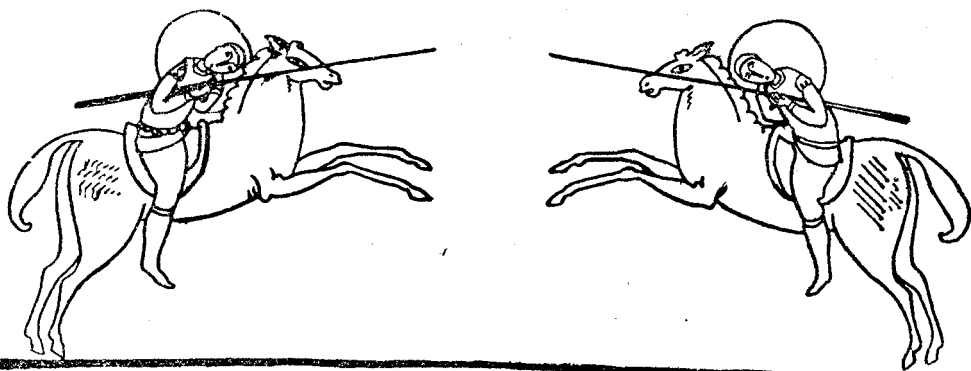
CÂND voi muri — departe de cetăți
În brazda neagră-a plugului, la noi,
Să mă lăsați culcat pe spate, gol,
În mână cu o ghindă de stejar...

Și chipul meu de lut, ce nu putu
Să fie sufletului un locaș,
Și va topi netrebnicul său rost
În valul primitorului pământ.

Dar ghinda va 'ncolți. An după an
Vor crește rădăcini în adâncime
Și va ieși din mine un copac
Cu ramurile tinere, spre soare.

Ce n'am ajuns cu mii de versuri — iată
O împlinește din belșug o creangă
Intinsă, tremurându-și umbra peste
Odișna turmelor, ce vor să vie...

IATĂ, A SUNAT CEASUL!

— FRAGMENT DE ROMAN CAP. III § 1 —

DE

CEZAR PETRESCU

BULEVARDELE din mijlocul Capitalei își primenesc inscripțiile, adesea cu fiecare schimbare de regim.

Astfel, așteptând tramvaiul ori traversând printre arhipelaguri de noroi și complicate sisteme lacustre, trecătorul are prilej să mediteze cu melancolie, asupra vremelniceii și deșertăciunilor omenеști.

Numele unui fruntaș politic, despre care nimeni nu va mai pomeni peste douăzeci ori treizeci de ani, isbutește pentru o clipă să și câștige o nemurire iluzorie și temporară, scrisă cu litere albe pe tăblia albastră. Dar alt consiliu comunal, socoate că această eternitate provizorie a durat destul, și în locul tăbliei înaltă alta, cu alt nume, tot atât de sigur și grabnic osândit peirei.

Străzile mărginașe sunt mai ferite de această concurență de faime trecătoare. Cu discreție, poartă numiri pitorești, obscure și veșnice. O fantezie, uneori îndestul de plină de duh, a scos la întâmplare, dintr'un lexicon, întru botez, cuvinte amestecate ca într'un poem dadaist. Cartiere întregi, par de aceea specializate în mitologie, în geografia globului terestru, în domeniul sentimentelor și în fenomenele meteorologice: Strada Minotaurului și strada Cerber, strada Zefirului și strada Aurorei, strada Frumoasă și strada Simpatiei, strada Bizanț și strada Engleză.

Dela linia de tramvai, străbați astfel în zece minute, domeniile celor mai contradictorii noțiuni; depe strada Inocenței dai în Sarmisagetuza, pe urmă în strada Emisferului, în strada Supliciului, pe Vampir și în Orion.

La colțul străzii Domițian cu strada Centenarului, se află o casă lungă ca un vagon, cu un paravan de sticlă, o singură fereastră la drum și grilaj de lemn, cu verdele spălăcit și înecat de praț.

Orașul pare foarte departe. Clopotele tramvaiului străbat surd. Peste zaplasuri se apleacă crengile grădinilor ca într'un tihnit oraș provincial.

De treizeci de ani, madam Ana Czwimbrowskich, găzduеște acolo generații după generații, studenți cu vestminte nevoiașe, dar cu proiecte grandioase.

„Băeții“, i-au simplificat și românizat de mult numele polonez, cu neputință de rostit pentru o limbă moldovalahă: i-au spus mai întâi madam Cimbrowschi, pe urmă mai sumar, madam Cimbru. La împământenirea aceasta silită, a contribuit fără îndoială și o vagă apropiere între numele răposatului Anton Czwimbrowskich și acel al condimentului neaoș național. Dar hotărâtoare a fost mai cu seamă, tocmai măestria netăgăduită a cucoanei gazde, în prepararea fripturilor în sânge, presărate cu aromate frunzișoare de cimbru uscat, de sub grinda cămarei.

Acum nimeni nu-i mai spune altfel, și mulți nici nu-și mai închipue că a purtat cândva numele întortochiat și sbârânăind în consoane, al unui prigonit din Polonia infelice. Toată ziua, madam Cimbru e nevăzută. Din bucătăria cu sfărăituri de untură, sunete de tigăi ciocnite, de tacâmuri și farfurii spălate, i se aude numai glasul:

-- Lisbet! adă smântân dela pivniță!... Modest, hoț batrin, acum ți rupem piciorile!...

Amenințarea aceasta e urmată întotdeauna de o deslănțuire metalică de clește ori vătrar aruncat cu vehemență, și depe ușă, țâșnește atunci, cu coada între picioare, Modest, hoțul bătrân, mergând să-și lingă botul sub scări, unde așteaptă filozof să se potolească furtuna.

La ora douăsprezece și jumătate și la ora opt, madam Cimbru începe ași face din când în când apariția în ușă, învăluită într'un nor de aburi grași și de fum. Cu ochelarii bulbucăți și mari, ar părea un alchimist care a părăsit o clipă cuptoarele unde fierb misterioase și drăcești amestecuri pentru magie neagră, dacă șorțul albastru cu pete de sosuri și linguroiul ori cuțitul din mână, n'ar trăda inofensivele indeletniciri culinare. Madam Cimbru cată cu nerăbdare spre porțiță, dacă nu vin „băeții”. Își ridică ochelarii pe frunte și cu un șervet de cânepă, își șterge sudoarea de pe fața roșie, cu vinișoare albastre pe nasul rotund, înflorit și lucios. „Băeții”, ca întotdeauna întârzie, iar madam Cimbru întorcându-se să dea oalele cu bucate la o parte, găsește prilej să-și amintească pe socoteala fiecăruia o sumă de lucruri urite: unul nu i-a plătit masa de două luni, altul i-a dat un pol rupt, pe care n'a isbutit să-l schimbe la băcan ori în piață, dela Paști până acum, celălalt îi trage, se vede, prea multă țuică la aperitive și vorbește cu dânsa măscări, fără să țină socoteală că e femeie bătrână și pioasă.

Madam Czwimbrowskich, a avut două măhniri mari în viață. Una, acum treizeci de ani, când vecinii i-au adus pe brațe, pe soțul domniei-sale, Anton, lovit în stradă de dambă. Domnul Anton Czwimbrowskich, surghiunit politic din Polonia pentru patriotice păcate ale juneței, ajunsese după numeroase peripecii în țara românească, slujbaş de oarecare însemnătate la o fabrică de bere, și își manifesta desgustul pentru această băutură leșetică și greoaie, consumând cantități respectabile de alte băuturi mai tari și mai nobile: cognac, rom, mastică de Hio, vișinată și în genere tot soiul de spirtoase dela cincizeci de grade de alcool, în sus.

Din această pricină, se întorcea mai în fiecare seară, făcând, când pe bordura trotuarului, când în jurul felinarelor, prodigioase exerciții de echilibristică și mormâind de unul singur, foarte înduioșetoare cântece poloneze, pe care le continua acasă, acompaniindu-se la vioara adusă în tinerețe, unică avuție de proscris, din nefericita și mândra sa patrie.

Când medicul, după acest avertisment l'a oprit să mai pună spirt în gură, domnul Anton Czwimbrowskich a căzut într'o adâncă melancolie și după o lună, ca un om care și-a socotit misiunea pe pământ încheiată, a închis ochii și a murit.

Pe urma sa a rămas pentru eternă memorie, vioara închisă în sicriuașul ei negru, așa cum a așezat-o după cel din urmă chef, cu o coardă plesnită—și au mai rămas trei fotografii. Una, înfățișează pe d. Anton Czwimbrowskich în ziua nunții, în frac și cu mânuși albe, de piele de Suedia, ținute în mâna stângă, alături de madam Czwimbrowskich, în haină de mireasă, cu un buchet de flori pe braț. Alta îl arată, așa cum fusese atunci când l'a cunoscut întâi madam Czwimbrowskich: tânăr, cu mustața bălană răsfirată, sub buza de jos cu un smoc mic de păr ce se numea pe atunci „muscă” și cu cărarea blondă, frizată pe frunte. Și însfârșit, a treia: o fotografie *à la minut*, decolorată. D-l Anton Czwimbrowskich, astfel cum arăta în ultimii ani, buhăvit, cu bărbița ascuțită și sură, ciocnind cu doi necunoscuți care țineau într'o mână paharele și în cealaltă câte o sticlă pe eticheta cărora se putea citi numele unei fabrici de rom celebre. La picioarele lor, sta scris cu alb pe fotografia neagră: „Souvenir dela bălciul din Nămăești”.

Pentru toate necazurile din viață, madam Cimbru l'a iertat. Acum vorbește despre domnul Anton ca despre un om strașnic în tinerețe, mare cântăreț și iubitor de frumos; om nefericit și neînțeleș.

A doua măhnire, i-a fost pricinuită lui madam Cimbru, de către fiica domniei-sale. Lisbet. Când a murit domnul Anton Lisbet avea numai un an; o fetiță născută târziu în căsnicia lor însfârșit binecuvântată; o vietate cu părul aproape alb de bălan ce era, cu ochii albaștri decolorați, târându-se în brânci prin odăi. A crescut-o cu mare nevoie, a dat-o la carte, pe urmă la Conservator. Talentele domnului Anton Czwimbrowskich se

prelungeau în târzielnica odraslă. Se ridicase la optăsprezece ani, o față înaltă și trupeșă, o adevărată fiică a țării sale îndepărtate, cu frumuseți faimoase și pomenite în toate cronicile dragostelor regești. Avea piciorul rotunzit subțire ca fusul, anume plăsmuit pentru dansurile care au fermecat juneța bunicelor noastre: mazurci, polci și menuete; avea părul împletit în două coade groase, sprincenele încondeete, pielea obrazului străvezie de se simțea sângele dedesubt, ca un abur cald. Madam Cimbru o privea cu mare severitate și cu o presimțire rea, dimineața, plecând cu sulul de partituri subsuoară; iar chiriașii de pe vremuri rămăneau la ferestre cu ochii visători, până când domnișoara Lisbet, dispărea la colțul străzii, ducând cu ea un ușor parfum primăvăratec și ceva din proștețimea dimineții.

Dar într-o seară, Lisbet nu s'a mai întors acasă. Glasul a mers să-i ciripească aiurea, unde era mai puțină posomorală și nu supravegheau cu atâta severitate, doi ochi cenușii, după ochelarii bulbucați. Madam Cimbru nu i-a știut de urmă doi ani. A încercat să ascundă rușinea, povestind chiriașilor că se află undeva, la o rudă îndepărtată, în alt capăt de țară.

În noaptea de Crăciunul catolic, după al doilea an de la aceste întâmplări, madam Cimbru citea „Universul“, depărtând gazeta în lumina lămpii. Ține și acum bine minte; era vorba despre niște evenimente grozave din Rusia. Se afla și o gravură în mijlocul paginii: Popa Gapon în fruntea mulțimei, pe Perspectiva Newski, cu crucea în mână. Un escadron de cazaci, cu săbiile scoase, goneau, dinspre colțul unei străzi; o femeie ridica un prunc în sus oferindu-l tăișului de armă, sub copitele cailor, cu brațele în lături, zăcea alt copil.

Viscolul sgâlțina ferestrele și madam Cimbru se gândea cu mare tristețe, la soarta ei singură, în țară străină. Ochii lacrimoși priveau barba neagră a Popei Gapon de pe gravură, cazacii cu căciuli late și cu săbii încremenite în aer; și femeea bătrână medita la alte prigoniri de acestea, auzite din copilărie și citite în depeșele gazetelor, execuții cumplite din Varșovia unde are neamuri despre care de multă vreme nimic nu mai știa.

Atunci cineva a deschis încet ușa dela antret, pipăind peretele prin întuneric. A răsucit încuetoarea dela a doua ușă. Când madam Cimbru și-a ridicat ochelarii pe frunte să vadă cine e — toți chiriașii plecaseră în vacanță și nu aștepta pe nimeni — să lungece pe scaun, nu alta. Lisbet, slabă ca o vedenie, în haină subțire, vânăta de frig, cu un copil în brațe, învelit într'un șal de lână verde...

A iertat-o și pe ea. Era înghețată de ger, pruncul scâncea amorțit; de fiară să-i fi fost inima și n'o putea alunga afară pe urgia aceea, care suiera deslănțuită pe străzi. Dar pe copil nu l'a putut apropia de suflet. L'a botezat Anton, după numele răposatului; iar Toni a crescut alungat din bucătărie, alungat din casă, mai mult pe stradă și în maidanele cartierului. Era acum un soiu de rebel, care ținea piept copiilor din vecini, bombardându-se cu bolovani, spânzurându-se prin grădinile oamenilor, fumând capete de țigări și dresându-l pe Modest să execute o sumă de acrobații de circ, cu o strășnicie care făcea să mijească uneori în mintea dobitocească și bătrână a câinelui, gânduri disperate și neașteptate dela un neam de vietăți reputate drept statornice slave omului: ca de-o pildă să și ia lumea în cap ori să-și muște călăul de nasul cu pistriul.

Prin aceste aprige peripeții, madam Czwimbrowskich și a purtat trupul scurt și gros, cu acelaș resemnat eroism, cu care-și poartă numele născocit de băeți. Generații s'au petrecut una după alta prin cele trei camere închiriate; de câteva ori a adăpostit în aceiaș odaie, după douăzeci de ani, feciorul unui fost chiriaș de odinioară, venit să și sfârșească învățătura unde a terminat-o părintele, acum magistrat, avocat, doctor ori dascăl, prin cine știe ce pierdută urbe de provincie,

Pe lângă cele trei camere, madam Cimbru, ajutată de Lisbet, gătește masa și pentru alți cinci-șase studenți, cu adăposturi prin apropiere. Trei luni pe an, cât durează vacanța de vară, locurile la masă sunt împuținate; băieții se risipesc și nu rămân decât cei mai nevoiași, cu slujbe în Capitală. Toamna, masa din geamlăc se lungește cu o tăblie adaos; băeții se adună aducând vre'un recrut, doi; discuțiile țin de la masa de seară până la miezul nopții uneori, și Modest după ce a sfârșit de ros toate oasele și după ce a înghițit toate fărimiturile, urmărește cu ochii lui bătrâni și somnoroși, cu botul pe labe, gesturile aprinse ale acestor personaje ciudate, care nu mai pleacă la culcare și fără să se atîrge de farfuria de brânză în care au rămas câteva felii albe, se frământă pe scaune, câteodată foarte supărați, altădată șoptindu-și domol despre ceva depărtat și neînțeles, pe urmă

din nou bătând cu pumnul în masă de se cutremură paharele și îl fac să tresară în patru labe, mârâind indignat.

În vara aceasta, madam Cimbru are numai un singur chiriaș, în camera dela stradă: Onisfor Sachelarie. Ceilalți doi sunt plecați, unul la părinți, la țară, în Mehedinți, altul în concentrare, în munții Bacăului, de unde a trimis o carte poștală cu vedere dela băile Slănic: un șipot alb într'o poiană de brazi și un domn cu capul gol, sorbind dintr'un pahar, apă din isvorul No. 3. Vederea a fost așezată de madam Cimbru în rama oglinzii, făcând vis-a-vis cu fotografia domnului Anton Czwimbrowskich, ciocnind și dânsul paharele, cu cei doi prieteni ai lui necunoscuți, la bălciul din Nămăești.

Mai pregătește masa încă pentru trei studenți, rămași în București pe timpul vacanței; toți trei băeți buni, cuviincioși și la zi cu plata. Pe unul doar, nu-l poate privi cu ochi buni nici acum, deși pentru o poveste veche, de mai bine de un an.

Intr'adevăr, o întâmplare ca aceea nu i-a mai fost dat ochilor să vadă.

Venise Lăscăruș Codreanu, mai de vreme decât ceilalți, cu un pachet înfășurat într'un ziar.

— Madam Cimbru, să-mi dai te rog, o oală spurcată cu apă și un kilogram de fasole. Vreau să fierb ceva...

Bine. Ii dă o oală mare în care clocotea de obicei leșie și un kilogram de fasole— știa și dânsa acum că la învățătura băeților, multe lucruri ciudate li se cer să cunoască.

După zece minute, Lăscăruș Codreanu vine în bucătărie cu oala cu capacul prins cu o sfoară prin torți.

Zice:

— Să nu se atingă nimeni! Cât timp le trebuie fasolelor să fiarbă?...

Răspunde, madam Cimbru:

— Două ceasuri, trei. Dacă sunt fără sare fierb mai repede... Fasolele ei sunt de neam bun, le-a cumpărat din toamna trecută dela un om cu căruța: fasole peștițe. Au să fiarbă repede.

— Minunat! își frecă mâinele Lăscăruș Codreanu și se puse în geamlâc, că citească într'o carte groasă, să nu piardă timp: se apropiau examenele.

Vin și ceilalți, se așează la masă, lungesc ca întotdeauna sfatul după ce-au sfârșit de mâncat, încă vre'o două ceasuri.

Madam Cimbru, dădu de câteva ori târcoale în jurul oalei când prinsese a fierbe de sărea capacul. O ispitea gândul să vadă ce drăcie o fi înlăuntru. Când socoti că a fiert și inima din ele, trase oala la o parte și trimise pe Lisbet să vestească.

— Bravo! își freacă mâinile Lăscăruș Codreanu. Să le transportăm acum aci, și vă vedem dacă a avut dreptate moșul Fimoral! (Moșul Fimoral era servitorul dela sala de disecție, cam certat cu terminologia anatomică, după cum îl arăta numele).

Veni și madam Cimbru, la ușă, cu ochelarii ridicați pe frunte, să vadă toată istoria.

Lăscăruș Codreanu își suflcă mânecele, desfăcu sfoara capacului și scoase din oală, Iesus Maria! un cap de mort.

Fiersese un cap de mort cu fasole!

Batjocura aceasta întrecea tot ce i-a fost dat să vadă în viață, și madam Cimbru s'a supărat nemaipomenit. Intr'o clipită a fost în camera domniei-sale, unde a scotocit în bisecteaua de lemn negru cu flori de sidef, și de unde s'a întors îndată cu câteva hârtii pe care le-a aruncat pe masă. Ii dădea banii lui Lăscăruș Codreanu înapoi; nu-l mai primea la masă. Era o femeie nevoiașe, dar n'a ajuns încă așa. să-și bată joc cineva de casa ei... Și mai ales, să i-o facă asta, — cine? Băiatul lui Matei Codreanu, — ierte-l Dumnezeu — fostul chiriaș de acum douăzecișipatru de ani, băiat sărac, cuminte ca o fată mare, și pe care îl păsuise de atâtea ori cu plata, ba în vacanță îl mai împrumuta și cu bani de drum.

În supărarea sa, madam Cimbru se plânse amar de lumea aceasta nouă, care nu mai cunoaște nici un respect de bătrânețe, are apucături păgânești, nu se mai închină niciodată și își râde de lucruri despre care omul nu trebuie să pomenească decât cu sfială și cu sfințenie.

În zadar s'a chinuit Lăscăruș Codreanu să-i arate că e vorba de cel mai nevinovat fapt din lume, și că nici prin gând nu i-a trecut să facă o glumă prostească. Ii trebuia pentru examen un craniu desfăcut din toate încheeturile, și nu săvârșise alt, decât să folosească rețeta cea mai obicinuită. Se umple craniul cu fasole; legumele se umflă fier-

bând și cu încetul împing pereții, iar încheeturile țestei se desprind fără să se rupă un oscior, exact ca în planșele tratatelor. Lucrul cel mai simplu din lume; putea aduce martor toată Facultatea de medicină, unde operația aceasta o execută de obicei, pentru un pol, moșul Fimoral.

Madam Cimbru multă vreme n'a vrut să audă. A fost nevoie să pună cuvânt toți băeții să-l ierte, — dar de atunci madam Cimbru, nici nu mai mănâncă, nici nu mai gătește fasole; i s'ar părea că au gust de mort.

Acum, în pridvorul cu geamlăc e masa întinsă pentru patru persoane. Trei au și sosit: Lăscăruș Codreanu, Stelian Minea și Ionel Cristescu. Lipsește numai Onisfor Sachelarie, dar îl așteaptă cu toții. E intrucâtva o sărbătoare a lui: mobilizare înseamnă războiul pentru Ardeal, iar Onisfor Sachelarie înfățișează Ardealul.

Ionel Cristescu, fecior de podgorean din Moldova, a trimis pe Toni, cu un bilet la gazda lui, aproape zece minute de drum, să-i dea două sticle vin înfundat, Cotnar adus de acasă și păstrat pentru zile mari. Stelian Minea i-a mai dat lui Toni să treacă pe la Regie și cumpere două pachete de țigarete intim. Masa avea să fie lungă, se încheia o discuție care dura de doi ani.

Lisbet, așeza lângă tacâmuri șervetele răsucite în inelele de lemn pirogravate, purtând inițialele fiecăruia. Tăcută, cu părul de culoarea cenușei acoperit cu o broboadă roșie, cu sânii atârănând moi sub bluza pestriță, nu mai păstra nimic din frumusețea fetei de acum doisprezece ani, care trăise romanul rămas pentru toți o taină. Li căzuseră dinți; când vorbea și râdea, gura arăta o spărtură neagră și desgustătoare, ochii priveau plumburi, mânele roșii, mâncate de leșie, păreau mâini de servitoare, și într'adevăr, rostul ei în casă era mai mult de slujnică, decât de fata stăpânei.

Din cele întâmplate atunci, madam Cimbru nu-i putuse smulge un cuvânt. Pierzania o ispășea fără să se plângă și fără să se spovăduiască nimănui, cu o îndărătnicie dușmănoasă față de vieța care-i nălucise luminos o clipă cine știe ce înșelare, și o îngenunchiase.

Când sfârși de rânduit masa, cu mâinile încrucișate în poale, rămase uitată, privind cu ochii suri în zid.

— Lisbet! se auzi glasul lui madam Cimbru, în aburii unsuroși ai bucătăriei.

Lisbet tresări, alungând gândul cu mâna ca pe o insectă supărătoare, și se mișcă târându-și lălău papucii cu talpa de păsă.

— Ceeace e sigur, vorbi Stelian Minea plimbându-se între cele două uși, și așezând din mers cu piciorul colțul mușamalei îndoite, — ceeace e sigur, e că niciodată oamenii n'au să-și verse sângele pentru triumful unui adevăr geometric. Răsboaiele și revoluțiile nu se fac pentru adevăruri obiective. Se declanșează pentru lucruri mai puțin sigure; pentru biruința unei concepții politice, ori religioase, ori sociale... Și încă nici aceasta întotdeauna. Când zic concepții, spun prea mult!... De fapt, războaiele și revoluțiile se deslănțulesc pentru interese, pasiuni, suferinți, speranțe... Vrem adică liberarea Ardealului fiindcă vrem triumful ideii de libertate? De loc. Ce-mi pasă mie că pentru ideia de libertate s'ar răscula cine știe ce neam din Asia? și că o represiune a guvernului respectiv, sfârșește cu spânzurători, execuții la zid, ețetera? Particip, cel mult platonice, la suferințele acelor; adică mă mint, închipuindu-mi că particip. De fapt, nu mi-aș sacrifica nici plimbarea dintr'o seară, ori distracția dela cinematograful, chiar dacă aș ști că această înfimă renunțare a mea la o plăcere, poate ajuta cu ceva lupta de acolo... Nu-i cunosc, nu-i știu cine sunt; recunosc că vor fi având dreptate, nu numai din punctul lor de vedere, dar și din acel al întregii umanități... Dar ce să fac, dacă nu pot participa sincer la suferințele, idealurile, la lupta lor?.. Când e vorba însă de Ardeal, e altceva. Libertatea nu mi se mai pare un principiu oarecare, o religie a altora dacă vreți, ci mă pune în mișcare direct, mă pasionează, fiindcă educația, școala, o legătură de sânge, istoria, literatura, comunitatea de limbă, mai știu eu ce, mă fac solidar mai mult ori mai puțin, cu soarta indivizilor de acolo, mă fac sensibil la suferințele și la bucuriile lor. Lui Robinson, în insula lui, sunt sigur că i-ar fi perfect egal, dacă Tiza, face ori nu cutare concesie școalelor românești, ori dacă în loc de o școală românească mai mult, dă ordin să se ridice câteva spânzurători în plus!...

Stelian Minea își scoase ochelarii, îi aburi, îi șterse cu batista și se uită în zare, prin sticlă, cu ochii lui de miop; puțin la trup, cu capul mare și abia susținut de un gât subțire ca o ață.

— Pe Robinson, îl interesează dacă vine ori nu cineva, să-l scoată din insula unde s'a săturat de Vineri, de papagal, de pisică și de rădăcini crude! Întâri Lăscăruș Codreanu, care privea cu mâinile la spate, pe ferestra, în stradă, un orb bătrân al cartierului, pipăind cu luare aminte marginea trotuarului, cu bastonul.

Exact! continuă Stelian Minea, frecându-și între degete urma vânătă. lăsată de ochelari pe rădăcina nasului și așezându-și-i la loc. Exact; pe Robinson îl interesează mai mult decât orice, orizontul lui; apare ori nu o corabie în zare?... Pe când pentru mine, Ardealul devine o chestiune vitală: a sunat mobilizarea, las tot: cărți, examene, dragostea, liniștea mea, risc tot ce am, și viața, adică ce am mai scump, dar nu pentru triumful ideii de libertate ori de dreptate, ci fiindcă de astădată ideea de libertate și de dreptate o văd și o simt prin suflul celor câtorva milioane de oameni, cu care mă știu solidar...

— Știi! Asta e un lucru vechiu, spuse Ionel Cristescu curățindu-și unghiile cu o scobitoare și privind-și degetele, pe care le avea lungi, subțiri și albe. Ești în marginea empirismului lui James, obținuți vii ori moarte, obligatorii ori evitabile, importante ori insignifiante. Din fericire nu mai e vorba de acestea acum; războiul a trecut din faza argumentărilor și ipotezelor, la fapt. Doi ani l'am desbătut pe o față și pe alta — să ne vedem la fapte!

— O! cât despre aceasta!.. făcu Stelian Minea un semn în sus cu mâna, luând o înfățișare vitează și dărză, care contrasta cu făptura lui puțină și golită de sânge, de june cărturar miop și cu spinarea de timpuriu încovoiată. Bună, Onisfoare!

Onisfor Sichelarie intră, acățându-și din treacăt pălăria în cuer și strângând mâinele pe rând

— Știi?

— Știm! răspunseră toți, înțelegând că e vorba despre ordinul afișat cu câteva ceasuri înainte.

— Măine seară plec.

— Și noi...

— O drăguții de dâșii, tigrii dela Pesta! își frecă Onisfor Sichelarie degetele scurte și pătate de cerneală.

— No! hai! zămbi Ionel Cristescu, amintind proclamația de două cuvinte, a lui Iancu, în munții lui...

Își luară toți locurile știute. Onisfor Sichelarie cu figura de obicei colțuroasă și lipsită de prietenie, era acum luminat de bucuria care-i dădea un fel de bărbăție pădu-ratecă și aprinsă. Era o apă: fugise la poștă să dea telegramele lui Alexandru Vardaru, străbătuse de două ori Calea Victoriei ghionțit și ghionțind, să citească ordinele afișate pe ziduri, întovărășise acasă, tocmai în Calea Văcărești, de domnișoara Betty, iar drumul aci îl făcuse pe jos. Tramvaele gemeau de lume de n'ar fi încăput un ac.

Mâncară la început tăcuți și flămânzi. Peste o zi toți trebuiau să plece; în seara următoare masa lui madam Cimbru rămânea pustie. Doi își pregătiseră examenele de licență: fusese timp pierdut. Onisfor Sichelarie, fugit de pe frontul galițian unde purtase grad de subofițer, făcuse concentrare în oștirea românească, era înaintat sublocotenent la un regiment pe care îl știa în apropierea Predealului; pierdea și el cel dintâi examen de jurist, pregătit cu grea muncă de un an, fiindcă se deprindea anevoie cu programul, graiul, cărțile și sprinteneala mobilă a „regățenilor“. Toți, înafară de Lăscăruș Codreanu, mai ferit la o formație sanitară, intrau în linia întâi de foc. Dar gândul primejdiei și al morții, nu-i încerca o clipă. Era alungat ca o posibilitate absurdă, de tinerețea lor caldă din vine și de viața pe care o socoteau eternă.

Lisbet schimba farfuriile, mișcându-se fără vuiet cu pașii ei de păslă.

Intră găfâind și împingând ușa cu piciorul desculț, Toni, cu câte o sticlă sub fiecare braț. Pe obraz purta o zgârietură proaspătă, sângerând. Așeză sticlele pe masă, cu mâinele negre de nuci. Din buzunări scoase pachetele de țigări. Unul era turtit. Explică, ștergându-și cu mânecă hainei, sângele de pe obrazul pistruiat.

— Au sărit la bătaie, domnu Stelian!... zice că-s neamț, boș!... Dar le-am arătat eu lor!...

— Bine, mă desmățatule! se sperie Ionel Cristescu, cu alte cuvinte era să-mi spargi sticlele...

— Dar ce, sunt prost? se îndignă Toni de această bănuială plină de ofensă. Am așezat mai întâi sticlele jos și pe urmă le-am tras... Le-am tras să țină minte!.. Țigările nu puteam, domnu Stelian, erau în buzunar.

— Hai, marș și-ți cumpără rahat! îi aruncă Stelian Minea un zece bani de hârtie, mic ca un timbru verde.

Toni îl mistui cu degetele negre, în buzunările pantalonilor umflate deoparte și de alta, ca două torți. Acolo își avea depozitată toată avuția: mingea, cuțitul, capete de creioane, bilele, arșicele, o colecție de nasturi celebră printre toate haimanalele cartierului.

De la ușă, se întoarse;

— Domnu Stelian, am să vă rog ceva... Nu e așa că polonezii nu sunt nemți?... De ce-mi spun ăștia că sânt neamț?

Stelian Minea înțelese ce proces se petrecea în mintea copilului, și-i răspunse cu glas îmblânzit.

— Nu Toni, polonezii nu sunt nemți! Sunt chiar dușmanii lor... Și tu Toni, nici polonez nu ești. Tatăl tău a fost român.

Toni clătină cu neîncredere capul tuns ca în palmă, cu urechile blegite în lături. Privea în jos: cu piciorul gol și murdar scociora ceva.

— Domnule Stelian, eu n'am tată! șopti fără să ridice ochii.

— Hait! marș! nu-mi toca prostii!... Ai avut tată, tatăl tău a murit de mult, când erai mic... minți la întâmplare Stelian Minea. Astea nu sunt lucruri pentru copii... Ți-am spus: șterge-o! se înfurie, ca să-și ascundă turburarea.

Toni eși cu pălăria de doc făcută sul subțioară. Se auzi un gemăt, un scâncet care aducea cu suspinul unui animal sugrumat. Atunci prinseră de veste că Lisbet era acolo, rezemată de ușor, și că ascultase. Privirile tuturor se înfipseră în farfurie. În tăcere se auzi o muscă sbătându-se în perdea, isbindu-se în geam, apoi scăpând liber, afară.

Femeia își alungă dinaintea ochilor o vedenie, cu mâna roșie și arsă de leșie. Pe urmă, împietrită din nou, cu buzele vinete, strânse, începu să culeagă tacâmurile, mută ca întotdeauna.

Aduse lampa. În jurul ei, frământând cocoloși din miezul de pâine, cei patru rămăseră la sfat, multă vreme; ultimul sfat la masa aceasta unde se încheia o viață comună pentru a începe alta, necunoscută, eroică poate, și înainte de toate plină de amenințări nedeslușite. Goliseră cele două sticle cu vin. Obrajii le erau îmbujorați, glasurile mai calde, ochii strălucitori. Larma orașului murea îndepărtat. Se auzea din când în când, duruind un tramvai electric, pe a treia stradă. Fără voie își spuneau în gând: — No. 16! Apoi unul cu cai, pe altă stradă — No. 3!

Dincolo de vorbele rostite, se urzea pe al doilea plan, gândul că svonorile acestora familiare, n'au să le mai asculte multă vreme, și au să li să pară mari și îndepărtate fericiri, când își vor aminti de ele, undeva, în cine știe ce scorbură udă de pământ.

Prin ferestrele deschise, fluturi mărunți, albi, cafenii, cenușii, negri cu dungi argintii pâlăiau orb, atrași de lumină, se isbeau în sticla ferbinte, se zbăteau cu aripile arse, mureau încleiați, în petrolul scurs pe piciorul de nichel.

Câte unul mișca într'o ultimă convulsie o aripă cu praful scuturat, destindea o trompă minusculă, tremura o antenă fină și înfiorată de spasm.

Și deodată în miezul nopții, glăsură de bronz, clopotele Mitropoliei. Era un fior, o chemare și o tânguire, înălțată peste ziduri și peste oameni, dincolo de geana luminoasă plutind peste oraș, sus în noaptea albastră, dincolo de văzduhuri, spre cer. Și altele și altele porniră, chemări din noapte, căutându-se îngânându-se, unind un singur psalm care nu mai era vibrație de metal ci înfiorare cutremurată în carne. Clopotele rugară grav deasupra deșertăciunilor și orașul deșertăciunilor o clipă tăcu.

Cei patru, își simțiră ochii învăluși de o ceață și de această înduioșare s'au rușinat, ca de-o slăbiciune.

Vânturaseră tot. Planuri care rămăneau părăsite; altele, urzite acum. Nimicuri cu care își umpluseră viața și de care se despărțeau cu o ușoară melancolie. Un început de dragoste... O carte împrumutată, ce trebuia dată îndărăt înainte de plecare. Măruntele lor necazuri sărace... Ionel Cristescu îi invitase pe toți, la cules, în Moldova, la sfârșitul lui Septembrie. O săptămână care ar fi fost să rămână o amintire rară în viața lor. Avea un clavir la vie; Lia, sora lui, era să le cânte seara. Noptile de Septembrie, în Moldova, sunt minunate, înstelate și calde. Au o masă rotundă sub un nuc, cuprinzând la mijloc trunchiul. Acolo se adună tot neamul lor, oameni de treabă, podgoreni din tată în fiu, sfătoși și învățați să-și primească oaspeții cu inima deschisă. Toate rămăneau acum depărtate, pierdute pentru cine știe câtă vreme.

Lăscăruș Codreanu se uită la ceas. Aproape unu.

— În clipa asta Rodoș, poate a trecut granița... Poate e rănit... Poate...

Nu-și sfârși gândul, ridicându-se să scuture farfuria cu scrum și cu rămășiți de țigări.

Rodoș era colegul lor, tovarășul de masă, chiriașul care trimisese acum o lună, cartea poștală cu vederea băilor Slănic.

— Da, poate e rănit... repetă gânditor Stelian Minea. Are să fie un război fără cruțare. Nu mai e plimbarea din nouăsutetreisprezece...

Onisfor Sachelarie își frecă părul aspru cu podul palmei, nemulțămît că aude aceeași poveste.

— Dar gătați odată fraților, cu Ungurii. Ni-i cunoaștem noi oamenii.. Picioare să aibă catanele românești că nu-i prinde nici drac până la Pesta. Teamă mi-i de alta. Ni-or face spânzurători pentru bătrânii de-acasă. Și-or căpăta românii Ardealul cum l-a cerut un drăguț de-al vostru; fără Ardeleni!

— De ce spui asta? îl muștră Stelian Minea. De ce spui? când știi că toți...

— Ne arde la suflet acești doi ani! răspuse întunecat Onisfor Sachelarie, arătând cu mâna spre un tablou din perete, pe care-l cunoșteau toți cu deamănuntul, deși era acum cuprins în umbra globului de lampă.

Era o ilustrație dintr'o revistă: oameni uciși pe o stradă, o spânzurătoare într'o piață, dedesubt scris: „Liniștea domnește la Varșovia!“. O gravură veche, în ramă îngustă neagră, dăruită odinioară de un chiriaș proprietăresei din neamul lui Kosciuco.

— Trebuie să vă intre în minte, că tot așa a fost păstrată liniștea în Ardeal, doi ani! spuse dușmănos Onisfor Sachelarie. Spânzurători, oameni pușcați... Feciorii noștri la front și în București bătați cu flori, pita vândută nemților, gazete pentru Grossöstereich și Miteuropa...

Își șterse sudoarea cu batista mototolită, și se uită la fiecare, pe rând, cu ochii mici. scufundați sub sprâncenele păroase și aspre.

Toți își dădeau socoteala că se aprinde o discuție de prisos, un vechiu proces dezbătut de zeci de ori la această masă, acum scormonit fără rost, de un duh dușman, numai să le înrăiască o noapte de bucurie, ultima lor noapte împreună. Dar nu-și puteau înăbuși pornirea care le puneă pe buze cuvinte grele și fără de sens.

— Și voi? Voi? întrebă Ionel Cristescu, aplecându-se peste masă și mutând o sticlă, să vadă mai bine fața lui Sachelarie. La voi, nu s'a spus că voi cei dintâi, aveți să trageți în Valași când vor îndrăzni să atace sfânta Monarhie?...

— Și pe urmă povestea cu Ardealul purificator! râse subțire și disprețuitor Stelian Minea, îndesându-și ochelarii pe nasul cu nările străvezii. Ne-ați inebunit!.. Imi amintește asta, o serie de caricaturi din nu știu ce revistă. Un fabricant prezintă unor vizitatori o mașină de fabricat cârnați la minut. Vări porcul pe deoparte, ies dincolo metri de francfurteri... Unul scapă o mânășă, prin celălalt capăt mânășă a devenit cârnat. Și tot așa geanta de mână, o umbrelă; un copil se apleacă și cade înlăuntru, e transformat într'o clipită în cârnat, în celălalt capăt. unde fabricantul îl primește salutând grațios și fericit... Așa și Ardealul vostru. Tot aveți să transformați, să faceți perfect, să reformați, să ne regenerați; sunteți panaceul universal, mașina miraculoasă care are să ne prefacă în metri și kilometri interminabili de cârnați, după calibrul salamului de Sibiu... Merți! Voi, cu popa Mangra al vostru și cu Siegescu... Nu suntem, nici mai buni nici mai răi unii decât alții, și pe urmă...

Stelian Minea, aruncă țigarea neterminată și privi fix în tavan, bătând toba cu degetele în masă.

O clipă se lăsă tăcere. Un fluture își sfârâi aripile în flacăre, Cu fața în sus se sbātu pe masă, strânse aripile ciunge și rămase neclintit. Poate murise, ori poate, în mijeala lui de cuget, înainte de a muri, cerca să-și lămurească cu spaimă de unde puterea aceasta înfricoșată și rea, care-l chemase la peire cu o atât de orbitoare și ferbinte strălucire.

— Suntem stupizi cu toții! mărturisî Lăscăruș Codreanu, rupând tăcerea grea dintre dânsii. Toți o să fiți în trei zile pe linia de foc. Știți că mergem cu toată inima, că altfel nu putea fi, și ne servim unul altuia, toată drojdia desbaterilor de doi ani... Mai bine, dragă Onisfoare, spune-ne cui lași în pază pe domnișoara Betty?

Onisfor Sachelarie privi încrunțat, fără să suradă glumei.

Toți erau acum, în geamlăcul cu lumina fumegoasă, neliniștiți și streini. Ceva absurd,

trist și fără îndreptare, se căsca între dânșii. Știau că nimic din ceea ce rostiseră, nu mai credeau nici unul. Că fuseseră răscolite, ca din mălurile cleioase la fundul apelor limpezi, întâmplări, cuvinte și mustări, ce trebuiau să doarmă deacum pentru totdeauna, neclintite și acoperite de uitare, de iertare. Totuș, din adâncuri cețoase, din ascunzișuri unde pândea pitită o putere întunecată și dușmană, le șoptise învinuiri netrebnice, ca să-i îndepărteze unul de sufletul celuilalt, atunci când sufletele le fuseseră topite ca într'o îmbrățișare.

Fluturile ars mai tremură o aripă, ca o rugare, și trecu din viață.

Mai rostiră câteva cuvinte. Voiau să alunge tăcerea. Dar vorbele sunau deșarte și în silă. Se despărțiră de Onisfor Sachelarie, cu străngeri de mână pe care le voiau frățești și împăcate, dar din care ceva lipsea și era nefiresc acum.

În stradă au tăcut toți. Ferestrele erau întunecate, casele cu înfățișarea pustie și misterioasă, așa cum arată toate clădirile cu geamuri negre, noaptea.

La colțul cel mai apropiat, Stelian Minea se opri.

— Mă întorc... Să-i spun o vorbă mai bună. Gândiți că e singur acum, și cât trebuie să simtă de strein...

Ceilalți dădură din umeri.

— Ce să-i facem, monșer? N'ai văzut ce capsoman e!... Tu faci literatură acum, sentimentalism... Are să-i treacă.

Și plecară mai departe.

Stelian Minea se întoarse. La fereastra „capsomanului“ lumina era stinsă. Bătu odată, de două ori. Nu răspunse nimeni. O umbră întunecată îi atinse picioarele. Era câinele gazdei, mișcând bucuros coada scurtă, mirosindu-l cu răsuftarea caldă. Mai sună încă odată, în fereastra neagră.

Porni înapoi, pe strada deșartă. Un timp îl petrecu, cu pași mărunți, câinele. Apoi merse singur, cu suflet măhnit, în orașul negru.

S I N G U R

DE

V. CIOCĂLTEU

EU nu știu ce'i noblețea!. Versul meu
E stâmb și noduros ca un ciomag;
Când corbii, croncănesc în juru' mi, — eu
Scot praștia din buzunar, — și trag.

Am mulți dușmani, dar peste capul lor
Privesc din turnul meu, ca peste-un șes,
Din ura lor, armură eu îmi șes
Cu ferecat pieptar în zimți de fier sonor.

Vor toți din carne'mi talisman să'și tae,
Când nu m'arăt, ei cred că m'au răpus,
Dar arcul lor n'aruncă până sus,
Plăpândeale săgeți subțiri, — de pae.

La ursitori un moș 'mi-a aruncat
În albie trei peri de lup turbat,
Și 'n leagăn 'mi-a turnat argint topit,
Țepi de arici în scutece-a 'nvelit.

De-aceia cat eu fosfor în noroi
Și firul vieții 'n ghemul de canap,
Fug toți când văd că părul 'mi-e vâlvoi,
Și dacă 'și pierde căciulile din cap,
Le lasă jos, spre-a nu privi 'napoi.

T O A S T

CÂND viața iar ne readuce azi
Din vizuini, ne strânge laolaltă,
Urez, ca și pe lumea ceialaltă,
Să fim tot împreună, camarazi

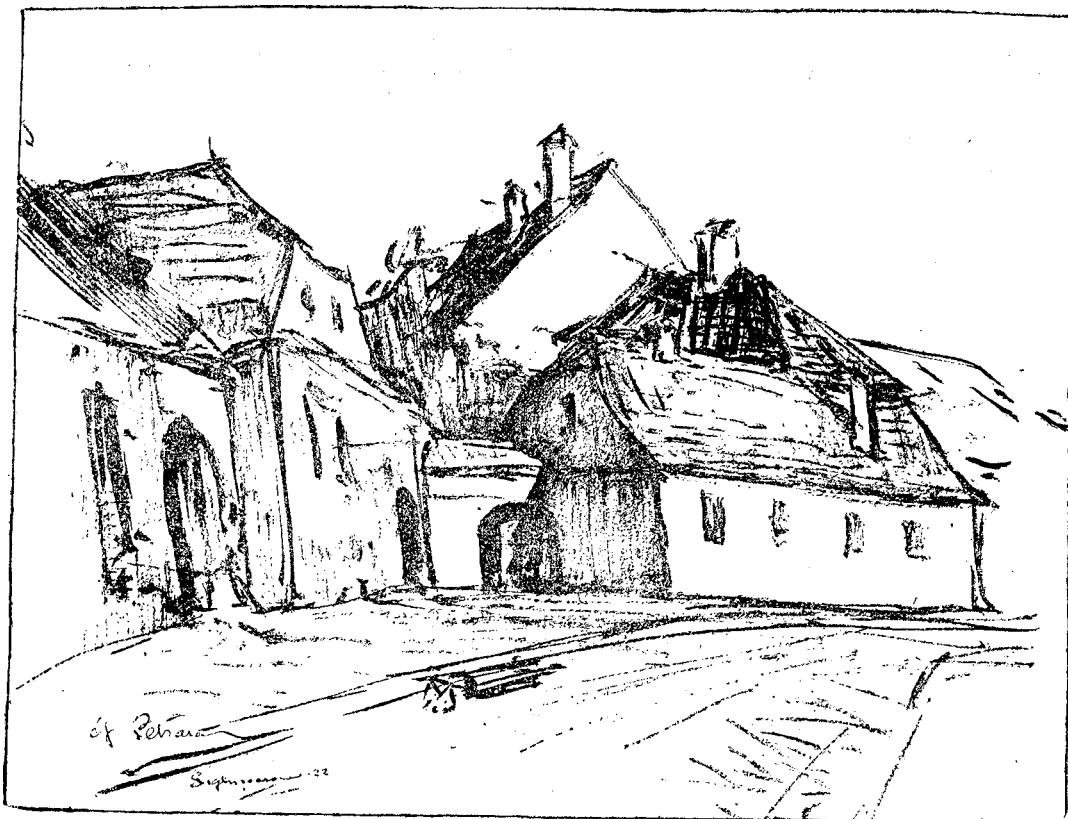
Chiar dacă scris 'mi-ar fi ca 'n rai să cad,
Când Sfântul Petru o să 'npartă morții,
Eu ași propti picioru 'n stâlpul porții
Și ași veni întins la voi, în iad.

Căci doar cu voi când sunt, eu beau cu spor,
De par'c'ar fi vrăjit nectarul vracii,
Cu voi s'ar înhăita la chef chiar dracii
Cu furci în mâini, copită la picior.

Dar cum în iad uscați de sete gem
Atâți prieteni scumpi uciși de vreme,
De i-am uita, ei au să ne blesteme,
Și 'n veci noi n'o să mai putem să bem.

De-aceia 'n amintirea lor închin,
Tovarăși morți, mai toți cheflii de rasă,
Și chem din gropi fantoma lor la masă,
Să vadă cum golim paharul plin.

COȘUL CU TARGUELI

DE
GIB. I. MIHĂIESCU

CÂND s'a deșteptat, zgomotul orașului i-a pătruns în urechi ca un vuet de cai și tunuri în marș grăbit; apoi deodată ferestrele mari s'au aprins de văpaia răsăritului.

Domnul cel frumos plecase; nu rămăsese decât groapa ce-i făcuse capul în perina albă. Ingrijorată își scoase picioarele de sub pătura cafenie și-și contemplă aiurită pulpele albe și genunchii lipiți. Cu frică ridică un colț al cămășei, care strânsă între picioare desemna puternic coapsele; chiar de-asupra genunchiului zări o mărgică de sânge închegat. Abia atunci văzu aievea încruntătura cumplită a ochilor bătrânului. Și-l năzări cotrobăind prin întunecimea mucedă a cămăruțelor jupuite de egrasie, a căror amintire o făcea să se uite cu atâta teamă respectuoasă prin camera aceasta spațioasă de hotel. Il auzi mormăind ca un urs înfuriat: Lența! Lența! și urlând de desnădejde la vederea așternutului nedesfăcut. Un tremur aprig o cuprinse și nici mototolul învoalt de hârtii albastre de bancă, aruncat pe noptieră, n'o liniști. Se sculă șovăind pe picioarele înalte și drepte; cămașa se lăsă atunci în voe și'n oglinda dulapului dintre ferestre, ochii descoperiră pe albul îndoelnic o pată de un roșu spălăcit, ca o floare storfocită. Atunci frica i se schimbă în jale amarnică, se abătu asupra patului abia părăsit și îngenunchind pe scânduri, plânse pe el cu sbucium mare, ca pe un mormânt.

Se ridică, sări aproape, de par'că o trăgea cineva de păr și-i căra cu nemiluita în cap, atât de vie îi apăru închipuirea pedepsei. Se îmbracă repede, așa de repede că

pierdu o grămadă de timp: greși un ciorap pe dos; șnurul de la fustă i se rupse și trebui să-l repare înodându-l grosolan; un umăr îngust de cămașe, picnit încă din timpul îmbrățișărilor lui neobosite, se sfâșie acum de-abinelea, atârănând spre pântec și desvelind un sân roz și tremurător, ce-și păstra încă semeț virginitatea. N'avu timp să se spele și trecu doar puful de pudră peste ochi.

Infundă capul și mai adânc ca de obicei în pălărie și sub umbra bordului lat par'că se simți mai la adăpost. A mai uitat ce? A... banii. Ii strânse așa mototoliți, și-i vârî în sacoșa castanie de mătase învechită. Atingerea hârtiilor albastre n'o făcu să se cutremure; dimpotrivă par'că îi mări curajul, simțind sub degete trupul mototolului destul de compact. I se luminează îndată figura și porni cu pas sigur spre ieșire.

Rușinea însă o făcu să coboare în fugă scările de marmoră, pe care covorul, înăbușitor de pași, rostogolea din treaptă în treaptă ca un râu de sânge întunecat. La fiecare capăt de scară nu se întâlnește la ora aceasta de dimineață umedă și limpede, decât cu imaginea ei, apărând întreagă în oglinzile uriașe și asigurând-o înaltă, mândră, frumoasă, cu un surâs de plăcere în colțul buzei, că în fond nu s'a petrecut nimic prea deosebit, că a rămas tot aceiași, că doar ochii i s'au mărit în mod cu totul exagerat sau poate numai cearcănele din jurul lor; în orice caz că îi stă cu mult mai bine așa decât în ajun.

În hol, un chelnăr a salutat-o, cu o plecăciune atât de adâncă, încât în suflet a simțit mișcând mai vie ca niciodată flacăra orgoliului. A ridicat capul cu trufie și-a ieșit demn pe marele portal, cu cristalele aprinse de reflexe. Dar strada a înghățat-o atunci numaidecât în huetul ei și la început a crezut că zgomotul acesta s'a îndreptat împotriva-i ca o imensă huiduiaală. A prigonit însă bărbătește privirile primului trecător, un domn scurt, rotund și cu haine noi, și acesta i-a zâmbit gales. Un oltean i-a făcut loc, ferind umilit cobilița lui cu coșurile goale înnegrite de funingine; o mătușică cu testemel curat i-a dat binețe; o cucoană elegantă a măsurat-o de sus până jos, apoi a privit-o în ochi adânc și... Dumnezeu știe, cu simpatie, cu invidie...

În fața căsuței pitite pe-un maidan, într'o bogată vegetație de bălării seculare, a cinstit băiatul care i-a adus coșul cu târgueli. A apucat bărbătește de toartă și-a pornit cu el pe cărăruia ce tăia încălțita și luxurianta verdeață, ferindu-se în dosul priveliștei minunate a bunătaților dintr'ânsul de orice mânie părintească.

Atras ca de-un resort, bătrânul a și apărut din întunecimile bârlogului. La început fata n'a observat decât doi ochi mici, contractați, ce-o împroșcau cu steluțe de ură; mai apoi i-a deslușit și fața-i smolită și nerasă, cum se strânsese de par'că era făcută doar din colțuri și linii. Iar corpul îi tremura mai grozav ca limbile roșii de carne, ce eșiau dintre pachetele bogatului plocon. Privirile moșneagului porniră să se petreacă dela față la coș și înapoi. Din vremuri de mult pierdute, nu se mai văzuseră între păreții aceștia înverziți de egrasie atâta belșug.

Văzând cu ochii, tăeturile de pe față deveneau tot mai puțin adânci.

— A, tu ai fost în piață? Încercă să găsească o ieșire pentru a-și erta singur slăbi-ciunea momentană.

Însă amăgirea era prea ieftină; mânia se reîntoarse însutită:

— De unde ai avut atâția bani, spune cârțiță?

Dacă ea ar fi găsit acuma un răspuns repede și potrivit, dacă ar fi venit cu el de-afară măsurat gata, învelit și șnuruit ca oricare din pachetele acestea, bătrânul s'ar fi socotit mulțumit poate, și ar fi dat deslegare pentru prânzul care se făgăduia grozav de delicios.

Dar ea îngăimă aproape plângând ceva cu totul neînțeles, în întunecimea mucedă a tindei pălpând pe buzele ei ca o flacăra albăstruie ce se stinse îndată. Moșul învineți:

— Unde-ai fost aznoapte cârțiță, spune unde?

Și o lovi cu atâta putere gură că o podidi sângele. Apoi la vederea firului roș, care porni să se prelingă agale printre buze, nebunia crescu oarbă. Loviturile căzură în cap, pe umeri, pe spinare, căzură repezi, înfundate, nenumărate în trupul plin și elastic.

— Cătea... ai crezut.. că dacă... mănânc de două... săptămâni... numai mămăligă cu ceapă...

Fiecare cuvânt cădea odată cu lovitura.

Ii smulse coșul — pe care ea îl ținea bine, ferit sub bustul plecat, așteptând trecerea ropotului de pumni pe spinare — și-l aruncă dușmănos în pământ. Pachetele porniră

deadura în toate părțile, ca niște pui speriați dintr'un cuibar. Moșul isbi cu piciorul coșul și se puse să joace nepotolit deasupra. Înlăcrimată și însângerată ea vroi să se strecoare afară. El o apucă de una din cozile care se desfăcuseră din împletitură, o trase spre dânsul și o lovi cu atâta răutate, c'o doborî. Prinse atunci s'o burdușească, par'că făcându-și o plăcere, cu tocul potcovit al bocancului, necruțându-i nici piept, nici față, nici frunte. Abia atunci ea începu să chirăe atât de înfiorător, încât cruzimea lui spori. Chiar după ce-o ameți deplin cu-un vârș de ciubotă în pântec, tot îi mai cără câteva; pe urmă porni să se spele de sânge pe mâini.

Când își veni în fire își simți capul pe ceva moale și rece; cu coada ochiului, căci nu îndrăsni să se miște, văzu vârful unui mușchiuleț fraged de vacă ieșindu-i de sub răvășeala neagră a părului. Pachetele erau presărate toate pe podea; dintr'unul se prelingea o șuviță de cafea; din pântecelul altuia se scursese tot orezul. O cutie de conserve zăcea turtită, dar nu se spărsese; o alta își păstra încă echilibrul ca o roată și părea gata s'o ia de-a rostogolul, îndată la ivirea moșneagului. Ardeii grași fugiseră cei mai departe de mânia părintească, se ingrămădiseră cu toții tocmai pe lângă pereți. O varză roșie înfruntase pe bătrân, nu clintise și totuși rămăsese intactă; în schimb un crap uriaș care avusese același curaj, se prefăcuse într'o adevărată maioneză.

Trebuie să fi rămas mult în nesimțire, de vreme ce foamea o muncea atât de fără milă. Lumina care plutea acum mai puternică decât de dimineață și care aprindea în umezeala odăii vagi reflexe roșii, o înștiință că scăpătatul e aproape. Prin mădulare nu-i trecea nici o durere, simțea numai cumplita leșuală, care o făcu să creadă că bătaia nu i-a slujit la altceva, decât la mărirea poftei de mâncare.

Intinse deci mâna spre pachetul apropiat ce-l știa cu salam și mezeluri. Nu-l ajunsese însă și se mișcă puțin într'acolo; dar tusea seacă a bătrânului de dincolo, îi aduse mâna la loc de par'că ar fi atins o flacăară. Iar foamea i se piti de teamă, fugind din stomach.

Ascultă cu inima stăpănită; nici o mișcare. Pe urmă bătrânul începu să tușească așa de crâncen, ca podidit de răpciugă. Pațul scârțâi sub dânsul cu atâta tărie, că ea-și strânse repede genele. Ii auzi pasul șovăelnic și-și opri respirația spre a nu-i da de bănnit. Cioboatele moșului boncăniră pe podea. Il simți chiar prin pleoapa închisă privind-o crud și cu scârbă. Oare de ce n'o fi mișcând el acuma? Câtă răutate trebuie să fie în ochii lui de broască, furișafi desigur spre ridicarea domoală a sânilor... Poate vroia s'o prindă că nu doarme, ca s'o apuce din nou de coade...

Un fâșeit de hârtie îi ciuli urechia.

Te pomenești că i s'a abătut iar asupra pachetelor? Az... fâșăitul nu pare de loc violent... mai degrabă... par'că... ah...

Ea căscă puținel, puținel, un ochi numai, dar așa de puținel că nu cuprinse mai nimic în deschizătură... Par'că s'ar vedea ceva... însă nimic, o unghie de zare. Dar încă o mică, o foarte mică apăsare a cugetului pe mușchiul din colțul lăuntric al ochiului, că de îndată colțul din afară se căscă o idee mai mult. Acum e bine!

Bătrânul lăsat pe vine îi aruncă ochiri speriate și desface zorit hârtia unui pachet... îl cunoaște bine: pachetul cu șuncă... Inima ei s'a pus să bată așa de tare că i-e teamă să nu alunge pe moșneag. Și toate răsuflările i s'au oprit în strâmtoarea gușitei unde se strâng neconținut una după alta, de să-i spargă capul pieptului... Dacă moșul va gusta; îndată va și deschide ochii..

Moșul îi mai aruncă o privire lungă, bănuitoare; apoi dintr'o mișcare scurtă desdoaie moțul foitei unșuroase de sub învelitoare... Mirosul ajunge tocmai la ea și dă curaj foamei ascunse de frică prin măruntae... Încă o clipă...

Dar moșul par'că a tresărit; privirile-i au părăsit chipul care preface atât de minunat leșinul și s'au lăsat agale peste pântece, peste șolduri, peste picioarele de pe care rochia s'a ridicat în cădere, descoperind impudic un genunchi. O silă grozavă s'a zugrăvit pe fața moșneagului; totuși el așeză cu prevedere pachetul la loc și iese scuturându-se de florii ce-l împung din toate părțile. E o părere sau în ochii bătrânului a scânteiat ceva...

Innainte de a dispărea după ușă, îl vede pe sub pleoapa puțin și mai îndrăsneț căscată, trecând cu mâneca soioasă peste ochii umezi...

Foamea a ieșit ca un șoricel din ascunzătoare, cum a simțit că a plecat bătrânul și ronțăie fără milă stomachul și intestinele, care se apără hărâind. Sau poate un vânt de

furie trece prin ele, le umflă și le desumflă, le încolăcește fără noimă unele peste altele, le face să geamă plângător. Vai, afurisitele de măruntae, de bună seamă or s'o trădeze! Gem ca niște purcei în obor, căroră ai uitat să le dai porumb la ceasul obișnuit!

Ea face o mișcare hotărâtă și vârful degetelor atinge pachetul cu mezeluri. Unghia se înfige nerăbdătoare prin îndoiturile meșteșugitei chilituri. Dar iată și hârtia a început să țipe! Doamne Dumnezeule, asta e mai bună ca toate! Moșul s'a pornit pe-o darabană de tusă seacă; ah! totul în casa asta, hârâie, foșnește, pocnește!

Dintr'o întinzătură repede a mâinei, pachetul ciufulit o leacă, s'a aflat din nou la locul lui. Cioboatele moșului răsună greoi pe podea. Șoricelul din măruntae a fugit cine știe pe unde. Toate au venit la starea dinnainte; doar mâna nu-și mai știe locul de unde pornise; după ce se bălăbăni câteva clipe, rămase nemișcată acolo unde se nimeri.

Moșul apără în ușă și-o privi bănuitor. Pe urmă se apropie de cutia de conserve, care sta gata să fugă. O ridică și silabisi literele de pe reclama împănată cu legume colorate. Cum nu isbutea să cetească bine, scoase ochelarii și-i încălecă pe nas. Apoi dădu din cap aprobativ. Lasă cutia jos, și privi iarăși la Lența pe deasupra celor două lupi, mari cât ochii de scafandru.

Boncănind solid și dinadins podeaua, se îndreptă spre părete. Dintr'o grămăjoară de ardei scoase o sticlă destul de pântecoasă, ca să se fi putut piti prea bine. O ridică, îi ceti reclama și-o clătină la ureche, și dădu din cap admirativ. O lăsă și pe aceea, se încruntă la Lența și părăsi din nou odaia.

Automat mâna fetei pipăi spre pachetul apropiat. Dar pe neașteptate reveni înapoi. Moșul era în cadrul ușei și ochii lui o devorau de sub sticlele măritoare.

— Stai, te-am prins... prefăcut-o...

Se apropie și-i puse mâna pe inimă. Mormăi nemulțumit și făcu de-a chincitelea un pas spre pachetul cu mezeluri; îl duse la nas, mirosindu-l din ce în ce mai cu nesaț, odată, de două, de mai multe ori. Apoi brusc îl puse pe scândură. Dar când se ridică, de bună seamă înșelate de acest gest, însăși măruntaele lui se puseră pe urlat.

El înjură printre dinți și se îndreptă spre ușă, dând din mâini, ca și când s'ar fi apărât de atâtea ademeniri: „Fugiți ispitele păcatului!” Dar măruntaele ațâțate se țineau de dânsul ca o haită de câini bătrâni, flămânzi, răgușiți.

Cu multă durere, Lența constată când întredeschise pleoapa, că pachetul cu mezeluri fusese îndepărtat dincolo de lungimea mâinei sale; poate mișcând corpul într'acolo câteva șchioape, l'ar fi putut apuca de ciuf. Dar teama că moșul pândește la ușă nu-i lasă curajul nici măcar să întindă brațul.

Și clipele curgeau și foamea în lipsă de altceva o mâna pe ea însăși. O devora. Niciodată nu sfâșiase cu mai multă cruzime ca acum. Iar bunătățile pachetului stăteau risipite și neatinse, cu toptanul, între cei doi dușmani flămânzi. Doamne, dar ce are de gând bătrânul acela! Să înceapă odată! Să ia ce-i place și să treacă dincolo la dânsul. Ea se va preface că nu vede.

Cu toată foamea, Lența simți că minte. Indată ce bătrânul va duce cea mai mică fărâmitură la gură ea va și sări în picioare. Să-l surprindă ronțâind câștigul rușinei...

...Nici închipuirea n'o mai putea duce mai departe. Căci peste tot: în cap și'n picioare, în pântec și'n spinare, o răcăia foamea. Aerul camerei juca de foame dinnaintea ochilor ei sticloși, juca la fel cu zăriștea câmpurilor în după amiezele de vară. Și bătrânul nu se ivea de loc...

...Incepea să se însereze și încă nu făcuse nici o mișcare. Simțea neconținut pe bătrân pândindu-i cea mai neînsemnată tresărire. Ghiujul, nici el nu se dă invins... e oțelit bătrânul...

...Dacă ar eși afară în curte cu un pachet, bătrânul ar rămâne... Nu, nu, nu. Bătrânul trebuie să mănânce în fața ei; să plătească și cea mai neînsemnată înghițitură cu umiliința aprobării ei, a bătutei, a stâlcitei...

Ah, iată-l...

De după prichiciul ușei ochii bătrânului apărură ca doi ochi de țap; apoi tot corpul i se desluși în cadru... Ardeau ochii moșneagului. Desigur că în lumina lor totul tremura ca și într'ai fetei; totul, odaie, pachete, sticle, verze, ardei, corpul celei trântite la pământ, inserarea însăși...

Innaintă. De astădată bocancii nu mai răsunau: Dumnezeule, se descălțase! Arunca spre dânsa priviri de hoț; ca uliul, ghiara se întinse hrăpareț...

Ea aștepta..

Pachetul cu șuncă dispăruse în largul buzunar ; acum el ținea în brațe pâinea lunguiată, crescută și doloфанă, cât un copil de patru ani. O jupuia cu aviditate pe de lături, acolo unde coaja niciodată nu se coace... Oricine ar fi crezut că pâinea s'a sdrelit în cădere.

Ea trase puțin spre sine dreapta, pentru a se sprijini: bătrânul tresări.

El îi aruncă o privire atât de îngrozită, o atât de adâncă mirare i se zugrăvi pe figură, atât de puternic începură să-i tremure genunchii și atât de jalnic și de caraghios prada îi cădea bucată cu bucată dintre degetele uscate, care zadarnic se convulsiunau s'o oprească, încât i se așeză ca o slăbiciune pe inimă și ea nu mai avu tăria să-i strige niciuna din grozavele vorbe plănuite.

Se prefăcu din nou nemișcată și-l lăsă astfel să-și strângă cu mâinile lui scorjite bucățelele de pâine ; îl lăsă să se strecoare deabușelea, ca o târătoare, alături, — și toate aceste nedibăcii de tâlhar stângaci, care-și păzea atât de avar strășnicia părintească, o făcu să-și simtă tot corpul muiat în jale ca într'o bae caldă și lăcrămi arzând i se smiciră pe sticlișul ochilor.

— Tată... putu să mai geamă, căci un plâns violent îi strânse gâtul ca în ghiare, o sgâlțâi de piept cu putere, o strivi sub apăsarea lui ca un corp străin și puternic, ca un dușman invisibil și neașteptat, ca înșuși tatăl ei..

Când scăpă de năprasnicul sugrum, găsi pe bătrân, alături, în genunchi. El privea aiurit împrejurul-i căci auzea din pod. sau poate din pivniță sau cine știe, poate din însuși miezul gândului său, o hohotire veselă și necurmată, care-l doborî de rușine cu capul în poalele ei. Și-acum el începu să plângă, dar atât de hodorogit, atât de gros și atât de subțire uneori și schimonosit pentru vârsta lui, încât cu bună credință ai fi socotit că ea surăde acum printre lăcrămile încă neoprite, tocmai pentru aceia.

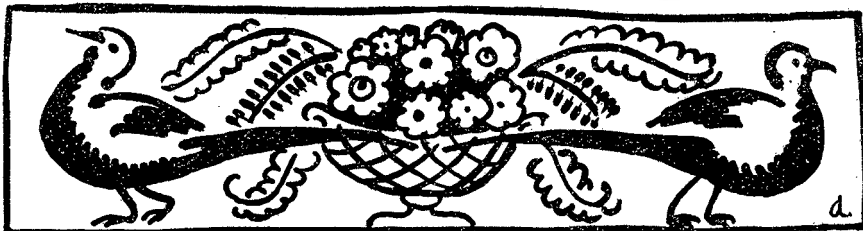
Dar ea surădea atât de fericită pentru că primul lui suspin îi dăduse libertatea. Bătrânul însfârșit *consimțea*...

Căci ea nu vedea decât pe *celălalt*, înalt, mlădios, bun, minunat, ca'n povești ; îi auzea vocea dulceagă ; îi simțea răsuflul cald gădilându-i urechia.

Iar bătrânul cu capul în fuste, uitat de foame, plângea înaintea pe tonuri din ce în ce mai forte și din ce în ce mai pițigăiate, pântecul pângărit.

C R O N I C I

IDEI, OAMENI & FAPTE

O EXPOZIȚIE — ȘI VEȘNICII ABSENȚI

INR'UN roman al lui Georges Duhamel, un erou episodic, povestește undeva o scurtă anecdotă nu lipsită de tâlc:

Mai mulți funcționari dăruiseră patronului, la un an nou, o călimară Empire. În anul următor, după o îndelungă luptă interioară, patronul se hotărăște să-și cumpere un întreg mobilier Empire, pentru a armoniza interiorul cu călimara.

În celălalt an simte datoria să se aboneze la *l'Autorité*, gazeta bonapartistă ale cărei idei se armonizau acum cu interiorul său, iar la primele alegeri, sfârșește prin a candida pe lista bonapartistă.

Toate acestea, din pricina unei călimări dăruite la întâmplare de câțiva subalterni, care ar fi putut să-i facă tot așa de bine cadou un bust al lui Gambeta, sau un bonz chinezesc.

Anecdota lui Duhamel, urmarea în maniera zeflemistă și sceptică, atât de familiară lui France, să arate în ce îndepărtate și accidentale cauze, trebuie căutate originile celor mai aprige convingeri. Era vorba numai de descompunerea unui mecanism psihologic. Dar dincolo de glumeața aventură a patronului devenit astfel bonapartist, un adevăr vechiu rămâne în picioare. Suntem sub permanenta influență suflătoare a decorului. Am seninătatea ori întunecarea casei unde locuiesc. Există un mimetism psihologic inconștient. O epocă dă naștere unui stil, dar în aceiași vreme spiritul epocii e influențat de acest stil.

Și stilul celui de al douăzecelea veac de abia acum se urzește. Din necesitățile vieții sociale, decorativul în cea din urmă clădire de oraș mare, e covârșit de constructiv. E o întoarcere la sobrietate și conciziune. Până mai deunăzi, nu se construiau locuințe, se făceau fațade, se urmărea facticea simetrie, ordinea, și se uita logica interioară a unei case. Neasemuitul avânt al industriei, după ce a schimbat condițiile de trai, tinde acum să creeze efecte artistice din realitățile noi: democrație, aglomerație, mașinism, viteză, confort, lipsă de spațiu. Destinația practică a unui obiect servește ea însăși pentru a crea stilul. Evoluția unui automobil, dela grotescul vehiculului căruia îi lipsea numai caii acum un sfert de veac, până la minunata mașină, care evocă forța, viteza, confortul și suplețea astăzi, e cea mai vie ilustrație a acestui principiu. Și înfă-

șișarea exterioară și economia interioară a unui transatlantic, stau altă dovadă. În tapiserii, în ceramică, în mobilier, în arhitectură, în orânduirea unei piețe și gruparea unei statui, în interiorul unui vagon-restaurant ori într'o locomotivă „Pacific”, ca și într'un serviciu de masă imaginat de Paul Foliot, Jean Luce ori Marcel Goupy sau o sală de mâncare de René Joubert, ca și într'un costum destinat sporturilor sau un mantou de zibelin, sau în acele minunate camere coloniale, care au făcut valvă acum câțiva ani, create de Dufour, pentru hotelurile Nord-africane ale companiei generale de transatlantice, într'un birou american cu multiplele-i sertare și legătura unei cărți; în tot ce ne înconjoară, ce creiază industria și iese purtând pecete din simplită satisfacere a unei necesități de viață, se lămu-rește înceata înfăptuire a unui stil. Fără îndoială că nu-l vedem și că ni se pare grotesc ori absent. Dar crește, ca un firesc efect al cauzelor. (Înfățișarea de astăzi a unui automobil satisface ochiul, deși a ajuns aci satisfăcând mai întâi condițiile maximului de randament în viteză, încapere și confort. Frumosul a apărut din economia construcției).

Pentru a aduna laolaltă aceste noi înfățișări ale artei și industriei contemporane, se va deschide în April, la Paris, marea expoziție internațională de arte decorative și aplicate. Va fi cea mai însemnată manifestație a civilizației noastre, în ultimul sfert de veac. De doi ani, revistele de artă nu conținesc a fi preocupate de evenimentul ce va să întrecă semnificația marelui expoziții din 1900. În vederea acestui lucru, în Pavilionul Marsan, de trei ani au loc expozițiile pregătitoare ale artiștilor decorativi francezi. E un adevărat examen al epocii în fața neamurilor și a neamurilor în fața epocii. Nu încapă îndoială, că expoziția va avea, nu numai un răsunset în lumea artistică și industrială, dar că va influența însăși aspectul de mâine al lumii, învățându-ne să folosim experiența și rezultatele la care au ajuns fiecare ramură a activității umane, din împletirea utilului cu frumosul. Vom descifra acolo și ceva din indescifrabilă înfățișare a omenirii de mâine, așa cum astăzi e în civilizația actuală numai în ferment. O revistă de artă engleză, publica de curând între mai multe fotografii din viitoarea expoziție, la clasa No. 19 — «Moyens de Transport», interiorul unui Goliath Farman. E tot

atât de impresionant și reprezentativ pentru epocă, cum fu o frescă de Da Vinci.

Și iată, că la această expoziție, unde au răspuns și republicile efemere ale Asiei mici, și statele încă inconsistente ca protoplasma în necurmată prefacere, România, cu toate stăruitoarele chemări ale Franței, nu va participa decât în ceasul al unsprezecelea. Un apel al Principelui Carol și al Fundației sale culturale, a chemat acum câteva zile prin ziare, artiștii și deținătorii de opere artistice să ajutore pentru înfăptuirea unei secții românești. După expoziția dela Veneția, e a doua manifestare de artă Europeană. la care nu ne înfățișăm cu concursul direct și neprecupețit al oficialității, ci numai prin bunăvoința și sacrificiile unei instituții pe atât de sărace în mijloace, pe cât de generoasă e în intenții. Ce se va putea aduna și înfăptui în două luni, când alte țări își construiesc pavilioanele și au pus comisiuni să adune, să trieze și să clasifice materialul de doi ani, e ușor de închipuit. Nu vom pierde încă odată prilejul de a ne clasifica printre statele Europei, undeva în coadă, între Bulgaria și Albania, care fără îndoială vor fi avut poate chiar mai multă mândrie și grijă, decât am știut să avem noi.

Și e aceasta, cu atât mai absurd, cu cât toată viața poporului nostru e strâns legată de arta decorativă, cu cât și oficialitatea e convinsă și face caz de arta casnică, arta populară, arta veche românească; e cu atât mai nevrednic, cu cât aceiași

oficialitate a invitat un cunoscător ca profesorul Focillon, conservatorul muzeului din Lyon, și alții încă, și toți acești oaspeți n'au conținut de atunci să vorbească elogios de însușirile decorative ale poporului românesc și despre valoarea artistică a atâtor obiecte, până acum vr'o cincisprezece ani de noi disprețuite. Totuși, aci unde nu era vorba de o aventură, unde putem trezi un interes și o simpatie a apusului, oficialitatea s'a dat în lături.

În April 1923, un cronicar de artă francez Guillaume Janneau, în «La Renaissance de l'Art Français et des Industries de Luxe», pomenind lipsa de înțelegere a unui anumit public, pentru străduința artiștilor decorativi, scria: „Sans doute, il advenait qu'un paysan du Danube, un Huron, un Topinamboux, se gaussât grossièrement d'une chaise ou d'une lit faits comme un pantoufle; mais l'auteur du chef-d'œuvre ne se sentait pas atteint...”

Țărani dela Dunăre, Huroni, Topinamboux — suntem bine puși la olaltă, într'o dulce companie! Ce prilej pierdem, pentru a arăta că țărani dela Dunăre nu sunt chiar atât de nătângi!.

c. p.

P. S. Dar pariem că în ultimul moment guvernul va trimite 3 cadre și 3 cutii pirogravate de Brumărescu, și manechinul d-lui Al. Lepedatu, în costum național, cu arnicuși și în deplina și decorativa sa splendoare.

GABRIELA ZAPOLSKA

MAREA revistă polonă „Tygodnik Ilustrowany” scria câteva luni după moartea Gabrielei Zapolska: „Cu moartea ei s'a coborât în mormânt cel mai interesant tip de femeie-scriitoare în literatura europeană”. Interesant în activitatea literară a scriitoarei poloneze e că ea e singura femeie în literatură care n'a fost o sentimentală ca Georges Sand sau ca Zinaida Hippus. — scriitoarea rusă. Gabriela Zapolska a văzut în literatură o arenă socială — unde mai mult decât în politică, ea a avut libertate să atingă problemele femeii în relațiunile ei cu societatea, cu bărbatul. A vrut ca ea, femeia, să vorbească despre femeie, scutind de această însărcinare pe scriitorul bărbat, care întotdeauna în sânul problemelor mari ce le ridică femeia, e părțitor, deci inexplicativ din punct de vedere al adevărului sexului celuilalt.

Gabriela Zapolska a ținut cu mână puternică steagul artei naturaliste în literatura polonă. La început, poate dintr'un prisos de tinerețe, a vrut să necăjească nobilimea — șleahță — țării sale, din care ea se desprinsese neputând găsi un spirit însuflețitor în viața lor, — mai târziu — scriind „Anticamera Infernului”, în care înfățișează începuturile de putrezire sufletească a odraslelor nobilimii crescute în pensioane și mănăstiri speciale, a făcut critică neindurată aceleiași șleahțe, care-și începe ruina sufletească pe tărâmăul unei false culturi.

Dar acestea erau simple atacuri, — în literatură turnate în satire sociale. Mai târziu, după studii artistice serioase la Paris, unde, în același timp juca în teatrul Antoine, pătrunse mai adânc viața — adică își covârși sensibilitatea de femeie, — adânci caracterul omului, sintetizând trăsăturile și năzuințele, pipăi terenurile sufletești unde se petrece tragedia conștientă sau inconștientă, și își imbogăți puterea de creațiune artistică. Așa fu în stare să prindă și să argumenteze canalii din om, — când omul, bărbat sau femeie este, din fatalități misterioase sau ere-

dități neînlăturabile o canalie, dar fu în stare în același timp să nu-și meschinizeze sensibilitatea inimii sale de om și femeie, ca să poată compătîmi pe cei neîndreptățiți, pe cei respinși din viață, să justifice pe om, pe canalia de ieri, pentru năzuințele lui sufletești, pentru încercarea lui de a se ridica prin voință și durere spre o stare sufletească mai bună și mai nobilă. Nu evită analiza. Ci folosindu-se de această capabilitate a inimii — femeia analizează cu inima, de aceea cu mai multă izbândă sintetizează cu mintea — ea pătrunse în toate cercurile sociale, trăi toate manifestările de viață, și dacă n'a putut adânci, a reușit cel puțin a clarifica înfățișările multiple ale omului. Puțini dintre scriitorii poloni ne înfățișează atâtea vieți trăite — viețile altora: Gabriela Zapolska e inrudită, — e par'că din același aluat sufletească cu aristocrații și cu servitorii lor, cu evreii și cu ceice îi persecută, cu cocotele pariziene și cu fetele pierdute din tristețe tânguri ale Poloniei subjugate și cufundate în cenușiu, cu sergenții din Moscova și cu burghezii mahalații, cu burghezii mari din orașele mari. Gabriela Zapolska e născută par'că pentru a fi predestinată să se simtă „chez soi” în tripourile teatrale din orașele mari, precum și în mijlocul fetelor, vânzătoare de smeură și fragi din locurile de vilegiatură. Întreaga viață e casa ei — unde neorânduile mari îi pricinuiau crude sfâșieri de inimă. Arta ei naturalistă nu e în felul acesta un proces-verbal, compus fără martori, din autoritatea suficientă a ochiului ei de spioană, ci e o mărturisire a unui rău pozitiv prezent, dacă nu etern — înlăturabil în condiții anumite.

Li lipsește o filozofie. Arta ei e fără interpretare. E cu atât mai autentică. Fără o doctrină metafizică, fără orice doctrină, ea observă, lămurește, trăește lupta între sexe și vede în bărbat principiul rădăcitor — un Ahasver sexual — care niciodată nu va intra — din vina lui și din destin — în Canaanul

completei fericiri androgine... Captivanta însemnătate a creațiunii artistice a Gabrielei Zapolska nu o formează nenumăratele piese și nuvele, dintre cari cea mai răsunătoare a fost și a rămas «Celălalt» — o descriere a psihologiei ruse. Eroi pozitivi nu sunt reușiți, le lipsește sângele, sunt retorici, nu ne mișcă. Cu sufletul slav, ea caută existențele umile și umilate, exploatare, călcate de viață, sau pentru a biciui — descopere pe proști în dosul măștilor înțelepte, creerii mărginiți — în dosul certificatelor universitare, pe cei imorali — în dosul unei morale de paradă. Câteva lucrări: „Despre ceace nu se vorbește”, „Despre ceace e respingător, chiar să gândești”, încheie un ciclu, a cărei tendință se exprimă prin ceace Zola încercase: «l'art pour l'enseignement». E numai artistă în: „In sânge”, „Fata doamnei Tuska”, „Domnișoara Malicevska”, „Suflete dresate”, „Au fost patru ei”, „Doamna Dulska”.

În literatura polonă oamenii vii, reali, sunt foarte puțini. Pentru că nu sunt ai actualității, ai mediului și ai timpului, în care trăesc autorii. Această întoarcere dela actualitate cu fața spre trecut sau cu ochii spre viitor, a făcut din literatura polonă, — mai mult ca în oricare altă țară — o literatură romantică, vizionară. Ne explică aceasta prezentul urât — cel politic și social, — în care creatorul refuză să intre, de frica grelelor dezamăgiri. Prezentul Poloniei n'a fost politicește și socialmente mult deosebit de cel rus. Era însă îngreuiat de o împrejurare: prezentul acesta — oricum ar fi fost nu era al Poloniei — ci îi era creat și impus pe deoparte de regimul rus, iar pe de alta — de asupritorea nedreptate a culturii apusene, al cărui nimb nu se întuneca de întunecul ce-l revărsa peste un popor de o sensibilitate aleasă și de o aristocratică finețe de rasă.

Prezentul real își avea oameni reali — și Gabriela Zapolska i-a văzut numai pe aceștia. Nu era o tendință în arta ei spre un naturalism de mai înainte acceptat, principal admis, ci o credință în realitatea vieții și numai a ei. Romanele și nuvelele Gabrielei Zapolska sunt însăși viața acestora cu oamenii ei reali. Trăesc larg, se uzează repede, fără principii și fără năzuinți spre o altă zi, deosebită de aceasta de azi. Fără aspirații naționale, sociale, fără avântul de revoluționarism împotriva unui rău, și în folosul

unui bine, această contemporaneitate a ei era scufundată în falș și în morală specială — morală zitelor pustii — și cu această stare sufletească a unei întregi generații, Zapolska a luptat ca scriitoare și ca publicistă.

Dacă viața înconjurătoare nu era însuflețită de o dogmă (nu e vorba de cei puțini, a căror dogmă era reînvierea națională a patriei), relațiunile însă dela om la om erau îngreuiate cu dogme, a căror pluralitate ascundea o sărăcie și un pustiu, și a căror valoare morală era egală cu aceea a codurilor manierelor elegante. Cine cunoște societatea polonă — știe ce însemnează „dogma” relațiunii între om și om.

Zapolska a atacat pe cea mai primejdioasă: „dogma” care planează, unește, reglementează și chinie viața intimă, sufletească și seculară, între bărbat și femeie. Nicăiri Zapolska nu vede atâta minciună și ipocrizie ca aici. Nicăiri înjosirea și ticăloșia nu se manifestă, cantitativ mai mult și calitativ mai pronunțat, ca aici. Lupta între sexe nu este o luptă între două principii ce nu se pot armoniza: e o luptă între două ticăloșii ce nu se pot reciproc covârși. Drama între bărbat și femeie nu este metafizică, — este tragedia conștiinței și unuia și altuia, care luminează zbaterea inimilor dornice de înjosire. Și aceasta este pentru Zapolska cu atât mai dureros, cu cât și bărbatul și mai ales femeia poartă posibilități de generozitate și doruri de adevărată și cinstită iubire. Aceste cugetări se desprind din «Kaska Kraiatida» și din «Dragoste de sezon». Mai ales această din urmă dramă, se menține în continuu pe scenă mulțumită mai mult curajului cu care expune o chestiune delicată, decât calităților ei de operă dramatică «Siberia», «Vine Tarul», «Morală Doamnei Dulska» — sunt drame a căror actualitate continuă datorită desvăluitelor lucruri între oameni, pe cari alți dramaturgi le ascund cu atenție și intenție.

«Prin fereastra mea» — e o antologie de foiletoane de critică dramatică, de discuții literare, de aprecieri acide asupra actualității, atingerii cu politică.

O activitate neobosită îi zdruncină nervii și pieptul. Bolnavă dela 1913 — muri, glorioasă și săracă într-o căsuță tristă din Liciacov — o mahala din Lvov.

G. M. IVANOV.

LITERATURA MAGHIARĂ DE DUPĂ RĂZBOIU

ESTE nedrept să ne plângem de anii aceștia de după război, că nu ar fi dat cititorilor de pretutindeni destulă lectură literară. Peste dezorientarea din primele zile, când nu se tipărea decât aproape numai literatură cu teză umanitaristă și memorii de pe câmpul de luptă, a venit fără veste o epocă de fecunditate literară din ce în ce mai pronunțată, purtând toate caracteristicile unei anevoioase și sigure convalescențe.

A fost un foarte mic lapsus, la care nici n'ar trebui să ne gândim, atunci când literatura se supune numai deceniilor, veacurilor sau mileniilor, sau chiar numai să înfrunte veșnicia

Bilanțul literaturii de după război a unui popor, trebuie să înceapă de aci, dela această constatare de altfel destul de banalizată. În fruntea unui bilanț al literaturii ungurești, constatarea de mai sus se cere însă cu atât mai vărtos. Literatura maghiară a sărit micul lapsus cu o grabnică caracteristică și

chiar dăunătoare, ei și poporului maghiar. Trebuia să mai stăruie în dezorientarea care a urmat războiului, pentru ca revenirea, făcută anevoios și chiar dureros, să fie binecuvântată. Trebuia o frământare critică, din care să iasă luminoasă orientarea cerută de noile împrejurări, de noua construcție sufletească a Ungurilor.

Unii cititori vor crede, că vizăm aci reluarea notei șoviniste a unei părți a literaturii ungurești dinainte de război. O asemenea observație este treaba organelor polițienești și a sinonimelor acestora: direcțiile de presă ale ministerelor. Critica sinceră — după răfuiala cu poporul maghiar în 1918-1919 — va trece îngăduitoare peste acest amănunt, și va spune că proza șovinistă cutare sau poezia și mai șovinistă a cutăruia, este genială sau stupidă, este deci literatură sau nu e decât un pamflet prost. Modul cum s'a reluat activitatea literară maghiară, nu se critică pentru instigațiile

patriotice, care încă pot fi subiect de literatură unui talent. În intervalul de parțială absență a gândirii literare maghiare din primii doi ani de după 1918, acest fel de literatură s'a păstrat cu capul ridicat, mândră de aprobarea generală și de subvențiile guvernamentale, dar s'a retras foarte curând în cărțile didactice, în calendarele pentru popor și în textele intercalate de birourile de propagandă în cărțile exportate. Literatura patriotică a făcut loc aceleiași literaturi dela sfârșitul războiului, ușoară, fascinantă și molipsitoare, pe înțelesul mai ales al simțurilor dorsale.

Literaturii maghiare de după război i-a lipsit distanța și i-a lipsit astfel o sesizare a momentului istoric prin care trece poporul, și a marelui formațiuni sufletești a obștei. La sfârșitul războiului ea mai avea pe viguroșii luptători moșteniți din întâiul deceniu al veacului (Ady, Moricz Zsigmond, Gardony, Hercey), dar era intoxicată de o coplesitoare eflorescență laterală, crescută la umbra politicii extremiste a stângii. Criticul obiectiv al viitorului va avea să facă nu numai istorie literară, ci și istorie politică și socială, observând o înaintare paralelă a elementului demoralizator, în literatură, în politică și în viața economică și socială a Budapestei. Mai rar s'a văzut o mai fatală înstrăinare literară, o ascensiune străină pe cele mai sfidătoare culmi, în țara celui mai exclusivist șovinism. Ajunsesse literatura maghiară a deceniului trecut, să nu fie reprezentată decât de pseudonime: scriitori cari nu puteau suferi aerul rural, național prin puritate și moralitate. Cazul literaturii ungurești rămâne tipic în istorie: în literatura și în general în publicistica acestora, nu s'a găsit în afară de hulitul Bangha, un singur glas care să avertizeze; iar când — acum un deceniu — d. Goga a răspuns la o ironie maghiară adresată «frunzii verzi» din literatura noastră poporală, că nu ținem să schimbăm cu o literatură în care pe toți Molnarii et Co. îi cheamă de-acasă Neumann, Weigesberg, etc., un singur scriitor sau publicist ungar nu s'a ridicat, să amintească corului de enervați, că n'au dreptate să se burzluiescă.

Și astfel tranziția a fost nespuse de ușoară. Firul întrerupt de foarfecile momentelor istorice, s'a legat la loc, cu toate că atârna de-asupra acestei literaturi, vina confrăților amestecați efectiv în mișcarea bolșevică dinainte cu câteva luni.

Literatura cu adevărat maghiară, l'a pierdut chiar în momentele revoluției pe Andrei Ady. Cea șvabească maghiară l'a pierdut nu peste mult pe Herceg Ferenc, angajat în slujba propagandei iredentiste. Moricz Zsigmond, cel mai mare talent de origine maghiară al prozei ungurești, s'a rătăcit pe scenă, luat de curentul nou, care însă nu i-a putut împrumuta și secretul succesului, perversiunea gădilitoare de simțuri.

Literatura maghiară de după război se caracterizează cu osebire prin această notă a tratatului. O informațiune de sfârșit de an, publicată acum două săptămâni, a arătat că s'au jucat la Budapesta în 1924 până la 80 de piese originale, ceea ce

înseamnă supremul record literar. Dar tot atunci o corespondență dintr'un oraș de provincie din Ungaria, arată că se dă o luptă pe viață și pe moarte, între acest teatru fecund și între teatrul clasic, și că lupta este pornită pe principii morale. Critica ce-o facem, o fac în-fârșit și Ungurii. Consiliul comunal al Seghedinului a hotărât să cumpere în fiecare seară 100 de bilete și a motivat că procedează astfel, pentru ca teatrul local să nu fie silit a reprezenta atâtea piese originale pornografice — dela Budapesta.

În condițiunile acestea este de prisos o listă a pieselor care au avut oarecare succese, sau chiar succese uriașe. Dacă într'un an piesele originale au fost până la 80, înseamnă că trebuie să se fi ajuns în cinci ani la cel puțin 200, și că vom ajunge la o mie de piese în încă cinci ani. Fecunditatea aceasta uimește, dar și întristează. Un critic maghiar a împărțit deunăzi pe autorii de teatru în aceste trei categorii: inspirați, patriotarzi și amăgiții scenei și tantiemelor, și n'a găsit în întâia categorie decât câți-va, cărora le-a spus verdictul, că nu vor vedea posteritatea.

Rezultă dela sine, din graba cu care se lucrează, că marile piese maghiare au trebuit să lase la o parte construcțiile de caractere. Caracterizările s'au înlocuit cu trucurile de situații, cu gestul larg, melodramatic și cu verbul cu două înțelesuri. Subiectele ce tratează sunt în marea majoritate din viața mondenă, nelipsind din nici unul intriga ieftină a instinctului de fecundare.

Este foarte explicabil astfel, că propaganda maghiară așezează străinătății aproape numai aceste exhibiții amoroase. Romanul maghiar și nuvela, n'au găsit aceiași popularizatori în străinătate, cu toate succesele celui dintâi și cu toată superioritatea cantitativă a acesteia, câștigată prin scăderea ei cantitativă pricinuită de dispariția foiletonului tradițional al vastelor ziare maghiare dinainte de război. Amândouă aceste genuri literare sunt bine reprezentate și în Ardeal; și se datorește în mare parte foiletonului, că nuvelistica maghiară dela noi a prins rădăcini adânci, cari însă s'au înțepenit prea mult în solul unui poporanism de modă străveche. Poezia maghiară s'a mărginit între granițele politice, datorită intonațiilor ei șoviniste. În schimb a făcut progrese poezia maghiară din Ardeal, alături de celelalte genuri literare: nuvelă, roman și dramă, care, aceasta din urmă, și-a găsit cei dintâi cultivatori sub stăpânirea românească.

Într'o trecere în revistă a generalelor caracteristici ale acestei literaturi de după război, nu se pot da în amănunțimea cuvenită, toate aspectele ei instructive. O constatare s'a desprins importantă din toate cele aci spuse: influența mediului ambinat asupra literaturii unui popor. Străformarea maghiară din 1918, a adus o explicație în plus înfloririi unui sau altui gen literar, verificabilă cu cifre și situații, într'o măsură în care nu se verifică în nici o altă literatură.

ISAIA TOLAN

CRONICA LITERARA

1 9 2 4

CATEVA rânduri pentru un sfârșit de an literar: o simplă privire fugară peste meleagurile lui. Nu jinduim un bilanț. Ar fi prea târziu. Socoțelile s'au și încheiat: cifrele—strigate cu entuziasm tânăr sau reținută melancolie—s'au împânzit, aritmetic, peste întreg întinsul vieții noastre literare...

* * *

S'au numărat și împărțit migălos tomurile proaspăt apărute pe rubrici și genuri, cu un precis simț de contabilitate. Dar dincolo de scris arar s'a pătruns. Șivoiul lăuntric—care a zvârlit pe un mal ori pe altul cărțile anului—a fost nescotit sau cu toată voia uitat. Fiindcă, după cum există un suflet al fiecărui lucru tipărit, la fel există și unul colectiv al lor, cu un ritm specific: tendința care a dominat. Căci literatura—in poșida oricărei aparențe—e un tot perfect organizat. Vremea n'o fragmentează, așezând în lăuntrul ei graniți distincte. E o iluzie. Vremea cel mult verifică.

Pe sub curgerea anilor însă se păstrează mereu dăra hotărâtă a unei depline continuități. Ea se deslușește și în firava noastră alcătuire literară. Cu toate că vânturi de mode și influențe au băntuit, năruind, desgolind și înălțând câteodată fără rost multe realități. Dar în pământul bătătorit de greii pași streini a rămas totdeauna colțul viu al unui suflet, altul decât cel de suprafață care se investimăntă—tipător și eștin—in haine de împrumut. El se tănuia subteran: uneori urca până aproape de linia unei realizări, alte ori cobora iar în adânc. Firul se inoda și rupea pripit.

Jocul acesta de comoară ascunsă l'a curmat brusc războiul. El a rupt dintrodăta stufoasa plecare a omului spre viața exterioară și a deschis alte nădejdi: posibilitatea unei literaturi mari, prin contactul, aspru și creator, cu viața imediată.

Nădejdiile nu s'au împlinit: lipsiți de o serioasă zestre literară mai veche—și cu ea de cultura necesară—am scăpat și acest prilej. Artistul—mare, care să fărăme zăgazurile unei lente evoluții și să reverse neașteptat în literatură mult râvnitul dar fecund, nu s'a ivit. Deasemeni, poate că: datorită absenței unei înfașisări eroice, războiul s'a tărât prea mult în afară de noi. Creațiunea populară recentă, chiar, nu-l cunoaște decât neînsemnat.

O literatură a războiului a ființat, desigur: redusă ca valoare, dar de reținut pentru urmările ei. Notele scrise pe apucate în adăpostul de mormânt al tranșeului ori în bivuac, curățate cu vremea și ajunse cronici—nu prea literare, însă sincere,—au însemnat punctul de reazim și plecare al unei noi literaturi. Nu a războiului. Ea s'a irosit repede: teama eternizării, prin scris, a nebunii roșii, s'a dovedit cu totul neîntemiată. Ci o literatură cu un schelet puternic și limpede conturat: observația.

Exceptând o generație, aproape răsleață, de scriitori, literatura noastră nu cunoscuse realitatea decât sumar. Printr'o stare de lucruri—nu prea greu de lămurit—scriitorul trăise aproape voit depărtat de ea. Izolarea slăbia ori denatura: freamțul plin al vieții urca—șters și confuz—spre el. Războiul a prăbușit însă turnul în care se închisese: căzut din norii prin care rătăcise pe pământul viu al realității, scriitorul s'a desmesticit curând. Apro-

pierea cu viața s'a încheiat. Literatura a sărit sprinten o bucată de vreme: descripția—vechi procedeu, care se revărșa pretutindeni, înecând scrisul—s'a strâns și disciplinat în observația, sprijinită pe experiența reală. Trăisem într'o fugă două vârste literare: adolescența și tinereța; intram acum, victorios, în cea de a treia: maturitatea...

1924 culege primul rod, părguit nesimțit în anii care au urmat războiului. Nu romanul, cum era firesc. Evoluția încă nu s'a desăvârșit. Ci cronica, cu intinsă tendință spre roman. D. Liviu Brebeanu a luat înainte—cu „Ion”—mersului normal al literaturii, cu o bună postată de timp. E un accident fericit. Toate străduințele ar trebui poate îndreptate spre a-l urma de aproape, în arta de a prinde amănuntul exterior și psihologic și de a le subordona unei concepții trainice. Dar pentru acest an, „Ion” rămâne încă o culme spre care numai se năzuie.

Un echilibru, între puterile scriitorului și materia, nu s'a putut până acum rându: înclăstarea dărză și inimoasă dintre marginile lui 1924, duce spre gândul că deschiderea cu surle zgomotoase, de acum doi ani, a porților literaturii romanului, s'ar putea socoti cam prea timpurie. De la un capăt la altul al anului a stăpânit cronica: realitatea prinsă în date obiective și crescută uneori într'o simțită inspirație epică, căreia nu i-a lipsit spre a fi desăvârșită decât un mai bogat strat sufletesc.

E vorba firește numai de cărțile apărute. Și anume: de cărțile bune¹⁾. Eliminăm, astfel, cărțile de mâna a doua ale genului: volumele d-lui Eftimiu și «Mocirla» d-lui Olimp Grigore Ioan. Ele aparțin prozei obișnuite, unde va trebui poate să așezăm și cele două romane feminine ale anului acesta²⁾. Spre a sfârși deplin capitolul, va trebui adăugat aportul revistelor. E îndeauns de greu. Neapărat: paginile tipărite în lăuntrul lor aparțin mai curând anului care vine. Dacă semnalele se se vor adevăra, va domina cu mult pe 1924. Umbra i-se întinde cuceritoare încă de pe acum.

Astfel «seceta» prozei se destramă. Cuvântul—generalizat poate greșit asupra întregii literaturi—se despică în apăsarea de adânc bogat a sfârșitului de pătrar: deși preferințele au mers spre scrisul de întinse proporții, schița și nuvela—mai mărunte—au fost totuș imbucurător reprezentate. 1924 a legat capetele a două generații și a improspătat genul.

Primejdia stăruie însă: prinși în cursul vremii, nuvelisti tinerii se trag spre roman. Miragiile începutului tind să creeze aproape o modă. O vrem de scurtă durată. O simplă încercare de puteri: fără îndoială, cei lipsiți de trebuitoria experiență a maturității, vor părăsi lupta, revenind la căile știute.

Deci, nimic neliniștitor: o criză trecătoare a nuvelei, nu e în nici un caz una a prozei, care—anul acesta—a avut două fețe: psihologică și anecd-

1) «Oamenii din Lună» de M. Sadoveanu, «Conservator & Cita» de N. Davidescu, și «Roșu, Galben și Albastru» de I. Minulescu.

2) «Cucoana Olimpia» de Lucia Mantu și «Volca» de H. I. Stahl.

tică) păstrând strânsă legătură cu șirul celorlalți ani. Dar ceia ce dă valoare, e: ridicarea spre concepție. Scrisul nu mai înseamnă reproducerea—mai mult ori mai puțin exactă—a realității goale: o înțelegere, superioară și apropiată, a vieții, strecoară în proză sufletul tainic al unei viguroase atitudini de artă. În același timp, o cercare de a se poziționa în preajma tradiției

Puntea, care se zvrălea peste timp, a turburat însă înțelegerea—cu profunzimi de sticlă lucioasă— a unor preinși esteți. Numai că: pasul anului a călcat cu nepăsare prin toată furtuna, deslănțuită cu îndolnice orientări literare și închisă în foile câtorva publicațiuni ca aproape tot ce s'a scris, în aceste douăsprezece luni, pe tărâmul criticei. Firește, cu excepția celor două ori trei cărți izolate. Dealminteri, și ele, au continuat, cât au putut, străvechiul cult al idolilor și tradiția sfintelor obiceiuri ale pământului!

S'a subliniat, deasemeni, cu oarecare îndurare — în ce privește poezia anului acesta—un regres față de 1923. Tristețe neîndrituită. Ea e datorită poate grabei cu care s'au încheiat socotelile literare. Neavând perspectiva timpului, bilanțurile—prea de curând întocmite—au redus proporțiile realității aproape numai la titluri. Iarși faptul că, anume cărți au fost lipsite de concertul reclamei și priteniei zgomotoase, a impedit ochii—obosiți de prea multe și grăbite judecăți—să pătrundă până la ele. Nu vom înșira, ca să ne sprijinim gândul, cărțile apărute. Căci nu o înșirare bibliografică a vitrinei am năzuit. Ci cu totul altceva.

Grupăm toată poezia lui 1924 în două cărți: «*In Marea treceri*» de Lucian Blaga și «*Lângă Pământ*», îndelung așteptatul volum al lui Adrian

Maniu. Amândouă realizează mult rostite daruri ale literaturii noastre: d. Blaga—prin topirea în imagine totdeodată a senzației și ideii—intelectualizarea, despre care atâta s'a scris; iar d. Maniu: necesara apropiere de vâna îmbelșugată a popularului.

Pentru lirica noastră și poezia de altădată a d-lui Adrian Maniu, «*Lângă Pământ*» a fost o apariție neașteptată. Dela notația plastică, scurtă și voit dezordonată, inspirația d-lui Maniu a coborât dintrodată spre fondul tradiționalist, realizând apoi o poezie primitivă, de întunecată muzicalitate, românească și simplă: ca un vas vechiu de lut, cu meșteșug smălțuit.

Nădăjduim că: «*Lângă Pământ*»—păstrând toată puterea de a prinde și stăpâni o poezie de odinioară a d-lui Maniu—va înrăuri hotărâtor asupra generației de poeți, care se formează acum. Jinduita poezie, de specific românesc, va purcede poate de aci: plâpânde, ramuri ale liricei noastre se vor îndoi atent spre pământul necunoscut și păstrător de nebănuite posibilități.

Și semne sunt..

* * *

Rândurile acestea, cercând să prindă numai sufletul de răspântie între trecut și anii care vin, au sărit—desigur—unele cărți de însemnată valoare. Ne pare rău. Mai cu seamă că, printre ele, se numărau volume ca: traducerea «*Odiseii*»—admirabil făcută d-l G Murnu—și «*Memoriile*» d-lui V. Pârvan, un monument de gândire și formă academică..

AL. BADAUȚA

CRONICA ARTISTICĂ

EXPOZIȚIA INTERNAȚIONALĂ A REVISTEI „CONTIMPORANUL“

PENTRU publicul nostru care n'a trecut încă prin peștișele săli de expoziții ale Apusului, manifestația artistică improvizată de către revista „Contimporanul“ poate însemna o învălmășeală țipătoare de culori și forme și un hău pentru ochi, o înveselire efitină pe spinarea unui artist atât de sincer ca domnul Marcel Iancu sau, în cazul cel mai bun, punerea în mișcare a unor simțăminte necunoscute până acum. Pentru unii expoziția aceasta „internațională“ a fost poate un fel de improspătare după atâtea înșirări moarte de culori lăncezite și fără de viață ce au putut fi văzute în ultimul timp pe la Ateneu sau aiurea. Despre expoziția revistei „Contimporanul“ s'a scris relativ foarte mult. S'au dat multe deslușiri, altminteri foarte necesare. S'a făcut chiar un fel de larmă, mai puțin simpatică, dar, admitem, trebuincioasă și îndrumătoare într'un caz ca acesta. O șezătoare artistică a căutat și a reușit chiar să concentreze atenția și nervii publicului bucureștean asupra diferitelor curente noi în artele plastice, în literatură și muzică. Timp de vre-o două ore nervii publicului a fost enervați într'un mod destul de crunt. Dar publicul neștiutor în ale artei, adică tocmai aceia care n'a fost pervertit niciodată de arta veche,

a rămas neconvins, fiindcă s'a izbit poate de prea multe aspecte neorganice, de atributele literare ale lui Hans Arp, de râsul doamnei Popovici ce lumina prin sală pe când declama versuri de August Straum, incontestabil proaste, dar cu un conținut foarte puțin hazliu. Poate și fiindcă la aceiași șezătoare, domnul Maxy, comisarul expoziției, se simțea atât de bine dispus încât râdea foarte vesel, pe când versurile lui Hernvarth Walden și acela ale domnilor Vinea și Voionca ne umpleau cu fiorii unei arte adevărate, care corespunde cu „expresionismul extensiv“ și putea fi accesibilă oricui. Îndrumări ca acestea trebuiesc, așadar, evitate pentru a nu compromite o cauză bazată pe o ideologie serioasă și cătuși de puțin ridicolă, dar totuși discutabilă, nu atât de pe platforma generalizare a artelor plastice decât pornind de la un punct de vedere etic, de la *privirea acestor manifestări în cadrul timpului nostru*.

Noi ne vom strădui să rămânem serioși, căci dacă ne-am permite să rădem ca domnul Maxy s'ar crede că ne bătem joc de lucruri și de fapte ce ne-au rămas streine. Și tot din aceeași cauză trebuie să adăugăm că simțămintele noastre se simt foarte umile nu numai înaintea întregului complex al artei europene, deseori atât de concretă, dar și în fața artei primitive sau pline de spirit vegetativ

1) În ordinea caracterizării: Cezar Petrescu și Ion Dongoroz.

a lumii exotice sau în fața unei clădiri concepute de Bruno Lant, pe care altminteri, îl credem arhitectul cel mai însemnat al timpului nostru. Dar nu mai puțin trebuie să insistăm tocmai astăzi, asupra constatării foarte firești că arta europeană de până acum nu exclude în nici o formulă de sintetizare tendințele și proporțiile artistice atât de grandioase ale altor continente, dar rămâne totodată chipul unui destin și al unui spirit stăpânitor peste mulți, timp de multe veacuri

Arta europeană a fost de cele mai multe ori judecată de oameni prea pervertiți de virtuțile vechiului continent, astfel că multe din nouile curente au avut un merit deosebit, făcând loc unei mentalități mai largi care nu s'a oprit la granițele răsăritene ale Rusiei sau la țărurile Mării Mediterane. Arta europeană nu e singura din lume, nu! Dar s'a încheșat în cursul veacurilor într'o simplitate mare și indiscutabilă, care azi încă face parte din conștiința noastră. Fie-ne îngăduit să nu credem încă în acel „Apus al Occidentului“ pe care l'a constatat Oswald Spengler. Avem nevoie de utopii noi, cu toată că ideea creștină nu poate fi trântită de-o parte, fiindcă înseamnă excelsiorul unei utopii omenești. Odată cu Expressionismul intensificat al lui Kandinsky, Buddismul și-a găsit destui adepți în Europa. Și mulți au strigat: aceasta e religia nouă! Dar, din fericire strigătele s'au pierdut. Utopii noi? Da! Dar nu din acelea care împrumută numai hainele altora, nu din acelea care spun că micul nostru continent a avut un trecut prea neimportant, pentru ca să vedem în el baza unor concepții noi despre lume. Nu avem nevoie, ba ne ferim, de noua constatare: Totul e relativ. E o constatare prea comodă, e sfârșitul omeneșului. Căci sunt destule adevăruri ce nu pot fi identificate cu realitatea și tocmai în aceste adevăruri se oglindește chipul cel mai curat al omului. Constatările de relativitate sunt ghitotinele tuturor creațiilor artistice. Avem nevoie de un extaz sfânt, dar înrădăcinat într'o credință ce poate cuprinde sufletul tuturor, nu însă numai convingerile câtorva. Arta europeană e o artă naturalistă care a putut fi înțeleasă și chiar judecată în complexuri organice, tocmai fiindcă elementele de realizare artistică au fost susținute de o formă concretă, chiar atunci când simbolul sau fondul spiritual nu avea nimic comun cu micimea pământului nostru.

Pornind dela realizarea formală a muzicii sau dela concepțiile cele mai elementare ale arhitecturii, multe feluri de artă nouă își găsesc îndreptățirea. În fond totul poate fi cuprins de un singur cuvânt: muzicalizare! Dar muzica nu poate fi pricepută ca un cuvânt scris ca o formă concretă din natură. Astăzi, mai mult ca oricând, Europa are nevoie de precizări, nu de creațiuni care protejază tot ce e relativ, tocmai fiindcă deseori stau dincolo de bine și rău.

Ni se spune că până acum am fost sclavii trecutului și că timpul nostru n'are artă, astfel că, începând cu arhitectura, lumea nouă va trebui să-și închege simțămintele într'un nou fel de artă. Arta e religie. Neapărat, dar nu ne vom lepăda de religia veche. Înainte ca cea nouă să fi fost creată. Să ajutăm cu toții la crearea artei timpului nostru? Să ne impunem pentru arta anonimă? Arta nouă e până acum arta programelor, nu a creatorilor. Va fi nevoie de individualități mari ale căror opere vor extazia din nou stercul nostru suflet. Așteptăm; credem însă că metoda de a speria pe vechiul european cu arta cea nouă e cu totul greșită. Câți-va din Apus și-au și dat seama de aceasta,

dând revistelor noul o înfățișare care nu îngrozește pe nimeni. Mă gândesc — de exemplu la acele „Feuilles libres“ care s'au cumișit mult în ultimul timp. Privind coperta unei reviste de avangardă, trebuie oare să avem impresia că e opera unor zețari necontrolați care turband și au bătut joc de lume? Mi se va răspunde că și în cazul acesta e vorba de o rupere radicală cu trecutul aspectului grafic, cu trecutul tipografiei și a nervilor noștri răbdători. Tocmai aceasta însă înseamnă o apucătură care, pare-mi-se, nu socotește cu educația masselor pentru arta nouă.

Și-acum ideologia, care, neapărat, îndreptățește existența acestei arte. E o ideologie tot atât de firească ca oricare alta, e plină de straniul unei frumuseți noi și nebănuite de largi și de încăpătoare pentru simțăminte foarte îndepărtate unele de altele. S'a făcut multă literatură în jurul curentelor de artă nouă. S'a scris până și o istorie a episodului dadaist. (Richard Huloenbek, Die Geschichte des Dadaismus). Liderii curentelor țineau să se deosebească. Iar curentul inventat astăzi era întotdeauna mult superior celui de ieri. Grupul „expressionistilor intensivi“ care, în frunte cu Kandinsky, Paul Klee și Feininger, au pornit din Germania, voia să fie privit cu totul altfel decât Futuristii italieni. Și pe drept. Căci Futuristii, reprezentăți în deosebi prin Marinetti, Boccioni, Gina Severini și Cara, rupeau numai impresia realității în bucăți pe care le alăturau apoi, vrând să dea o imagine cât mai potențată și mai dinamică a fragmentului luat din natură. Futurismul n'a fost la început decât o reacțiune destul de tinerească față de arta clasică, față de concepțiile vechi, în care s'au inecat multe forțe tinere ale Italiei. Kandinsky nu mai voia să facă ocolul în jurul impresiei, voia să realizeze o artă care să fie numai mișcare organică și culoare, o artă pur sufletească care să nu mai aibă nevoie de nici un sprijin exterior și care să se împotrivescă chiar naturii. Kandinsky e un artist liric ca și Mattis Teutsch. Grupul Cubistilor francezi ce se despărțise acum câțiva ani în patru tabere și era chemat la luptă de către marele artist și mult talentatul farsor Picasso, nu voia să fie confundat cu curente mai puțin radicale, căci câștigase teren tot mai mult. Futurismul de azi s'a topit aproape în întregime în concepțiile cubiste, cerebrale, care în primii ani au fost mai îngăduitoare față de realitate, pornind însă mai în urmă spre cubismul absolut al construcțiilor ce nu mai aveau nevoie de nici un titlu literar. De la ghitarele sfărâmate ale lui Picasso și până la constructivismul rece din Rusia e o cale lungă, bătută de multe concepții contradictorii. Cubismul „științific“ se laudă cu altele decât cel „fizic“, cel „orfic“ cu alte intenții decât cel „instinctiv“. Orfismul, în frunte cu Robert Delaunay, Duchamp, Picabia, Leger, era dela început independent față de realitate. pe când Picasso. Braque, le Fauconnier, Juan Gris, Metzinger și alții au cultivat mai întâiu un fel de anti-naturalism, bazându-se și pe elementele constructiviste ale lui Cézanne

Esența artei noi nu e și nu vrea să fie nouă. Concepțiile cele mai elementare despre arhitectură și muzică sunt de partea ei; un mare trecut istoric în Egipt, India, China, în lumea primitivă a Africei și a Oceaniei o susțin și o îndreptățesc. Vechile ornamente din țările nordice, în care întrezărim primele începuturi ale dinamicelor elemente gotice sunt și ele cât se poate de aproape înrudite cu arta cea mai nouă, acentrică și asimetrică în multe ramuri ale ei, care oglindesc neliniștea timpului. În arta aceasta simțământul stilistic nu mai poate

avea importanța din trecut, căci toată greutatea realizării apasă asupra extazului creator, independent de formele organice din natură, independent de mijloacele de exprimare și de cunoștințe tehnice. Arhitectura cea mai veche din India care împotrivesc uriașului peisaj exotic un alt peisaj abstract-vegetativ, clădit din spirit, are la baza aceeași concepție ca și o construcție de Picasso sau de Marcel Iancu. Epoca gotică a dat Europei cea mai mare realizare a spiritului abstract, astfel că și în arta nouă se vorbește mereu despre lupta împotriva simetriei, despre tendințe gotice. De la o coloană de nori ridicată în epoca culminantă a barocului la Chrudim (Cehoslovacia) și până la monumentul lui Bacunin din Moscova, o operă a sculptorului Boris Koroljow, e numai un pas.

Totul a mai fost, a mai existat. Dar spiritul răsufla mai intens, ducea pe spatele său nespuse de puternic fanatismul realizării artistice. Istoria uita farsorii timpului trecut, care se asemănau poate cu Picasso, cu Archipenko și cu alții, noi însă îi avem înaintea noastră. (Constatarea aceasta nu se leagă de seriozitatea grupării bucureștene, care se îndreaptă tot mai mult spre idealul cubismului francez, lăsându-și însă destulă libertate). Atitudinea

noastră nu se îndreaptă împotriva sensului acestor arte noi și nici împotriva expozanților. Noi credem că aceste curente noi, din care excludem Expressionismul ce întrebuițează realitatea numai pentru simbolizarea spiritului, sunt dăunătoare, fiindcă sunt prea relative. Astăzi judecăm astfel. Dacă viitorul le va da dreptate domnilor Marcel Iancu, Maxy și Brunea, fanatismul lor sincer va fi cuviincios răsplătit.

Expoziția din sala Sindicatului Artelor Plastice ne-a dăruit multe impresii noi. Ne-a plăcut mult culoarea din lucrările domnului Marcel Iancu, unitatea de spirit al construcțiilor sale. Ne-a plăcut mult simțământul suveran pentru formă ce se desprinde din toate sculpturile domnului Brâncuși, sensibilitatea extraordinară a capului și a torsului expus de domnișoara Milița Petrașcu. (Cu altă ocazie, când nu vom mai fi nevoiți să expunem întreaga chestiune, vom insista mai mult asupra lucrărilor expuse de această grupare).

Atitudinea noastră rămâne fundamental alta, fiindcă e bazată pe principii ce nu admit că Europa ar fi murit și că arta tipic națională ar fi rămas fără de rost.

EXPOZIȚIA TONITZA

CUPRINSE și de astă dată în unitatea fluidă a unui aspect exterior, lucrările expuse de domnul Tonitza în Sala Sindicatului Artelor Plastice devin un fel de reculegere minunată pentru acela care timp de luni de zile a colindat sălile de expoziții bucureștene, fără să poată găsi un loc de odihnă pentru ochi, sau o culoare vie și stăpânită de întregul formal al unei pânze. Artiștii noștri talentați nu prea vor să se hazardeze în cheltueli, știind că lumea nu se gândește la cumpărături de tablouri valoroase, astfel că numai celebrii Kimon Loghi și Grand și alți diletanți se desfată larg în fața admirației unui public ce n'a știut niciodată care e diferența între Petrașcu și Bordenache. Și dacă poate tocmai azi vom lăuda expoziția domnului Tonitza ceva mai mult decât merită, fiindcă după atâtea amăgiri ne-am simțit mai repede entuziasmați în fața unui lucru bun, fie-ne îngăduit să observăm de pe acum că Tonitza e un artist foarte valoros și că înseamnă un caz cu totul aparte în evoluția artei noi în România.

Privind tablourile domnului Tonitza am presupus întotdeauna că artistul trebuie să fie un mare iubitor de copii, căci lumina rafinată care se răsfrânge din culorile sale, devine seninătate, de abia atunci când vibrează într'un portret de copil. Această constatare ne face să credem și mai lesne că domnul Tonitza se joacă uneori cu arta lui. Și de astă dată s'a putut cunoaște un contrast în ce privește fondul elementar al lucrărilor, cu toate că maniera care uneori nu rămâne decât rețetă nelegată de spiritul operelor, înseamnă un nivel foarte cultivat. Sunt jucării, dar rămân totuși artă, sunt uneori limfatice, lipsite de seva vieții și de sânge, sunt parcă chiar un fel de închegare a acelor sfere diametral opuse ce se evidențiază pronunțând numele lui Fra Angelico și al lui Toulouse-Lautrec. Tonitza e un Fra Angelico al decadenței timpului nostru. Credința lui e deseori pervertită. Sub liniștea florentinului se sbuciumă o luptă cu Dumnezeu, pe

când contemporanii noștri au învățat prea mult de la trecutul artei, pentru ca substanța vieții să'și poată găsi forma cea mai firească.

Tablourile lui Tonitza nu vor să aibă o adâncime în perspectivă. Figurile plane, dar pictural văzute stau în fața fondului plan. Cu toate acestea contururile sunt deseori foarte liniare. Cred însă că tocmai în ultimul an culoarea a devenit mai vibrantă și mai puternică. Nu se poate desluși însă întotdeauna dacă culoarea aristului e picturală sau „locală”, în sensul clasic al cuvântului. Totuși culoarea predominantă e rareori umbră de alte culori. Umbrele și luminile sunt obținute printr'o gradare al aceluiaș element coloristic. Mijloacele de exprimare întrebuițate în pictura lui Tonitza sunt prin urmare mai înrudite cu arta clasică, decât cu Barocul. Calitatea lucrărilor se reduce în multe cazuri numai la minunata alăturare a diferitelor valori de culoare. În privința aceasta Tonitza e un artist de o uimitoare siguranță, pe când stabilitatea formală a planurilor lasă uneori de dorit, astfel că elementele susținătoare ale peisagiilor lui încep uneori a se clătina. Valorile de culoare sunt însă de o netăgătuță frumusețe. Virtuozitatea artistului riscă uneori prea mult, dar rămânem totuși cu convingerea că ne aflăm în fața unui fenomen cu totul neobișnuit. Tot ce a fost chibzuit în imbinarea culorilor, nu se observă. (Socotelile altora le recunoaștem în prima clipă, privind valorile și aranjamentul lor). Și dacă întâlnim ici sau colo un „subiect literar”, ca în tabloul clownului, ne dăm mai în urmă seama că totul a fost făcut de dragul unui verde deschis de smarald sau a acelor nesfârșite game de galbenuri pe care Tonitza le cunoaște mai bine decât oricare altul. Jocul unui copil e o parte din viața lui cea mai sinceră. Tot astfel mi se pare și jocul lui Tonitza. Copilul e un suveran în felul lui. Tonitza rămâne un fenomen, în spiritul căruia copilăria și decadența s'au contopit.

OSCAR WALTER CISEK

DRAMA ȘI TEATRUL

„PEER GYNT“

poem dramatic de HENRIK IBSEN

CA cetățile medievale care cereau un inel de apă în jurul zidurilor lor, nu numai pentru a fi ferite în lupte dar și pentru a nu fi bănuite de demența și isteria șerbului care dincolo de metereze se dădea, prin codru, la practici infernale, cu Diavolul, cu porcul și cu capra — Sufletul, când ia cunoștință de făptura lui luminoasă scrie în jurul său un cerc magic, tăind astfel formele și viața. E o claustrare în și din promiscuitatea contemporaneității, oricare ar fi ea, pe care o cunosc toți cei cari s-au întâlnit în calea lor cu demonul personalității. Cercul acesta e taina armurei romantice: cu schele înalte sau prăpăstii hănioare. El, își întovărășește pretutindeni eroul și săpănul..

Nobletea și durerea fiecăruia dintre noi, se măsoară după zona de absurd pe care o purtăm în jurul nostru, prin viață. Sunt oameni cari n-o cunosc și simt în jurul lor direct contactul continuu vâscos și îmbălat al formelor; sunt alții, dimpotrivă, cari au învățat tirania izolării, pentru care se întinde pustiul acesta de vraje, în jur, cât bate ochiul. Dintre aceștia face parte Peer Gynt. Brand și împăratul Iulian îi sunt frați — în matca ibseniană, și cu toții — frați de soartă cu Don Quichotte!

Romantica timpurie, în Germania, avea o temă favorită: autoironia. Târzia romantică europeană reia prin Ibsen acest motiv cu „Peer Gynt“. E un proces de desvoltare al unei aceleași idei. Nu trebuie să uităm însă și vechea ei veste, care de cum sosește e uriașe: Cervantes. Ibsen închide epoca modernă, Cervantes evul mediu; Ibsen sfârșește o ideologie, Cervantes o stare socială.

Peste tot însă: și în trilogia ibseniană („Peer Gynt“, „Brand“ și „Impărat și Galilean“) în frunte cu Peer Gynt, și în „Don Quichotte“, aceeași temă: conviețuirea omului cu absurdul său. Alții făuresc opere cu acest absurd neluminându-l, întrebându-l ca putere subconștientă, ca mijloc. Aci din potrivă îl e scopul, lumina întreagă îl cuprinde. Prin aceasta, operele de ironie romantică sunt autobiografice. Deci iată ideea centrală: omul cuprins de dorul singularizării, de demonul personalității, în luptă cu puterile ascunse ale sufletului său, primejdioase ca formulele de magie neagră, menite să întinză pânza izolării între el și lume

Înfăptuirea acestei idei, va rămâne cu atât mai aproape de o valoare universală, de o sinteză a dramei personalității (piesele sociale ale lui Ibsen sunt numai fragmente pe același motiv), cu cât va fi mai puțin purtată de o experiență imediat controlabilă. Ibsen a știut lucrul acesta și ca și Goethe pentru „Faust“, el își alege o poveste pentru prelucrare. Folklorul norvegian cunoaște basmul flăcăiandrului Peer Gynt și al mamei Aase, după cum cunoaște și pe Femeia în verde, și pe Bătrânul din Dove, și spiridușii-troli. Ca și Shakespeare, Ibsen adaogă acestui material fantastic local, figuri legendare de autoritate universală, din izvoare mitologice: alături de troll, Sfînxul, dupăcum Oberon și Hecate stau la Shakespeare alături de vrăjitoarele celtice. Libertățile poetului sunt dumnezeiești când din ele naște o lume nouă!

În afară de alegerea fabulei, rămâne găsirea tiparului. Liric? Ibsen a fost în tinerețe — lăsând în urmă-i și o culegere de poeme — dar de mult a fost cucerit de dramă. Ca și sculptorul — adevărat poet dramatic — el avea nevoie de volume, nepuținând creia în suprafețe și în culoare. Forma vie, gestul legat de cuvânt îl cerea și Peer Gynt. Drama își deschidea porțile, în spatele cărora se întindea ținutul ei cu legi severe.

Firește că o luptă ducea cu el și Peer Gynt, dar o luptă coborâtă din idee. Înfăptuirea ei dramatică ar fi fost fără îndoială grea dar nu cu neputință pentru un atât de mare tehnician ca Ibsen. Și nu din teamă a ocolit el drama propriu zisă, ci dintrun simț sigur care l-a făcut să aleagă cea mai nemerită și scânteitoare formă pentru plămuirea sa: poemul dramatic.

Varianta a dramei, poemul dramatic, cunoaște alte procedee. Să stăruim puțin asupra lor.

Ca și o anumită lirică inrudită de aproape cu el, acest poem în formă dialogată corespunde unor anumite necesități. Scopul: nici o impresie fragmentară ci una totală, care să apropie cât mai mult sentimentul fundamental, adânc.

Lirica despre care vorbeam, la un pas numai de retorică și totuși atât de deosebită de ea prin puterea neobicinuită de repetire a ideii, a frazei, a cuvântului chiar (sfântul Augustin, Paul Claudel, Ch. Péguy, C. Spitteler) vrea o frumusețe totală, făcută ca marea din mii de valuri care se aseamănă toate între ele, dar fiecare descărcând o putere nouă, sapă tot mai adânc făgașul în care imaginea finală ia o strălucire întreagă, necunoscută, nebănuită în fragment, uriașe. E o tehnică întârzietoare, aproape statică, forma încetinată de conținut. E forma cea mai puțin obicinuită ca fiind cea mai greu de simțit. Cuvântul își pierde din netezimea conturului său și aduce, prin repetire numai câte o notă foarte rar aceeași. Apoi cuvintele se alătură unul de celalt, nesocotind vre o legătură logică, folosindu-se numai de penumbrele reacțiunilor lor asupra noastră. Cu această lirică Claudel și Péguy și-au construit dramele lor. Și totuși ea are o corespondență: poemul dramatic.

Ceeace pentru lirică sunt elementele sale, idee, frază și în forma cea mai redusă, cuvântul, pentru el e scena, fragmentul de acțiune. (E vorba, firește, de poemul dramatic cu necesități organice, ca la Ibsen, iar nu de titulatura vagă și aproximativă a diferitelor bucăți de versuri distribuite cu sau fără de rost la mai multe personaje, așa după cum se obicinuieste adese ori). Și el vrea aceleași repetiri, aceleași teme reluate: (în „Peer Gynt“. Femeia în verde tânără apoi bătrână, Sfînxul și Coloana lui Memnon (tăiat în reprezentarea de la noi); omul slab (Moartea) și Turnătorul de nasturi (solul morții). Și el șterge dramatizmul direct al faptelor, și aduce numai ecoul lor dramatic, din alte registre. Și el avea frumusețea totală a ideii pe care o duce cu sine. Și el e subțil legile întârzietoare față de dramă, încetinat de conținutul său.

Iată forma acestei minunate plămuii „Peer Gynt“. Interpretarea acestui vis — numai Peer și Solveig,

sfânta lui iubită trăiesc cu adevărat - va căuta totdeauna și pretutindeni să se ferească de realism. Piesa cere în decor și în suflet linii lungi și alunecătoare, de vis polar, precum și rumene forme

de pargă, când cade până la briul Pământului. Peer Gynt e o lume: țări întregi, cu vremi și bune și rele și mai ales cu multe vieți.

ION MARIN SADOVEANU

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

P RINTRE frumoasele cărți, cu vestmânt, format și tipar primenit, aruncate de „Cultura Națională” în vitrinele librăriilor în ajunul sărbătorilor pentru a dovedi cu o tinerească cochetărie că nu e împietrită în anumit tipic al tiparului, după cum i s'a adus în ultima vreme învinuirea; cea mai îngrijită în scoarța ei cu muchi de piele castanie, e «Vechea artă românească» de d-na Maria Ionescu-Lămotescu. Cartea, cu cele 70 planșe și cu Oda Reginei în frunte, nu vede întâia dată tiparul. A fost, pentru Paris, acum câți-va ani, o carte menită să ne grăbească în Apus cunoașterea ei și să ne cucerească prietenii șovăitoare. Așa se explică, de ce numindu-se „vechea artă românească”, în cele 40 pagini de text, găsim cuvinte despre politica externă a României de Tache Ionescu, despre pământul românesc de d. N. Iorga, iar despre artă rămâne să ne vorbească prea elegiac, în treacăt și vag, în mai puțin de 6 pagini, d-na Maria Ionescu, când suspină despre taina vieții monahale. E acesta, neînlăturatul amestec și neisprăvit, al cărților cu rost de propagandă. În schimb, pentru toți și indetul, grăesc cele 70 ilustrațiuni care ne poartă ochii de la minunile tezaurului dela Petroasa, acum pentru totdeauna pierdute pe mâinile Moscovei, până la icoanele, ușile de altar, chivoturile, stranele, cățele și candelabrele mănăstirilor și bisericilor noastre ctitorite de voievozii Valahiei și Moldovei, Perindarea acestor chipuri pe dinaintea ochilor, e plină de îndestulă amarăciune. Din comori, cele mai scumpe: ale lui Ștefan cel mare, ale Brâncoveniștilor și Cantacuzineștilor, ca și odoarele lui Atanaric despre care nu se află manual strein de artă veche să nu pomenească, au luat calea pierzării. Puțini păstrăm naiva iluzie că ele ni s'ar mai putea întoarce vreodată de la Moscova, chiar dacă s'ar mai fi aflând acolo și n'au luat tăinuit, drumul cine știe cărei colecții americane. Ne rămân podoabele lipite de zid, frescurile, icoanele și tâmplele, portalurile și pizaniile, pe care nu le-au putut desprinde nici o pripită grabă a grijuliei oficialități.

„Cultura Națională” a isbutit să dea albumului înfățișarea acelor desăvârșite tipărituri de artă, pe care și Apusul le poate oferi acum cu sgarcenie. Clișeele mai puțin încărcate de cerneală ca în Monografia lui Luchian, nu întunecă nici un detaliu. E o carte ce împinge încă cu un pas înainte arta tiparului la noi. Poate această ediție, ca să-și ajungă întreagă ținta, ar fi cerut în adaos câte-va planșe din descoperirile mai proaspete de la Biserica domnească a Curții de Argeș, împrumutate din frumoasa ediție tipărită acum doi ani de «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», și un studiu, fie cât de condensat și adhoc, pentru străinătate, scris de un cunoscător familiarizat altfel decât în diletant și amator, cu vechea noastră artă.

➤

U N călător român s'a invrednicit, cel dintâi, să scrie de curând, o carte despre Japonia. Acesta este domnul Ion Timuș. În răsturnarea cumplită care a bântuit în ultimii zece ani lumea, s'a ivit o familie de călători fără voie din care face și d-sa parte. Hotărâre, pașaport și bilet de drum: răsboiul;—și iată-i porniți din toate neamurile, pe cei norocoși unii mai mult pregătiți, alții mai puțin—peste mări și țări. Fenomenul e caracteristic ultimilor ani, și firește el are legături și cu o anumită publicistică. Apusului i-a dăruit pe Ossendowski, nouă, pe Ion Timuș.

„Japonia” povestitorului român, și ca întindere și ca observație e departe de a se compara cu «Men, Beast and Gods» sau cu «Man and Mystery in Asia», ale scriitorului polonez de limbă engleză. Ea își are totuși meritele ei: scrupulozitatea și meticulozitatea informației. Pentru marele public dela noi, e o carte minunată. Apoi are un plan (considerând și volumul al doilea, anunțat cu principalele lui capitole) conceput cu temeritate și executat cu destulă metodă. Bibliografia abundentă, întretesută cu observație, căreia i-am aduce totuș ca vină oarecare superficialitate, înfrățită cu anecdote și impresii primite e adevărat pe o singură latură a spiritului—iață baza „Japoniei” d-lui Timuș. Ea va rămâne ca o bună carte de vulgarizare, însă e departe de a putea răvni vre'un merit literar.

Saracă în sensibilitate și gândire, rămâne o colecție de fotografii cu explicații care nu poate atrage pe cel care dincolo de date și descripții ar căuta o zare mai largă.

Positivist pe vremi de pace, om hotărât al veacului al XIX-a, d-l Timuș n-are nici un gust pentru miracolul sufletului, nici o antenă pentru clocotul cerului și al pământului, nici o înclinare pentru pata vie de culoare sau linia fină, nici o înclinare pentru zei.

Receptează și transmite într'un stil a cărui stângăcie e de multe ori supărătoare. După Tagore, Kevserling, Gandi, Kellermann, Ossendowski și mai cu seamă după răsboi, cu totul altceva ceream de la o carte din Răsărit, fie chiar despre materialista Japoniei, în care totuș mai stau încă și astăzi implântați opt milioane de zei.

➤

L A vreme venită e antologia «Scriitorilor Bucovineni» alcătuită de profesorul Const. Loghin și tipărită de „Casa Școalelor”. În aproape 350 pagini găsim adunat tot ce a dat în scris mai de frunte Bucovina, începând cu stihurile lui Dimitrie Petrino și sfârșind cu poeziile și prozatorii contemporani. „Să desprindem încă odată de pe buzele celor morți glasurile lor, acele glasuri profetice, care odată au putut să farmece și să entuziasmeze gene-

rațiile vechi ale Bucovinei“ — spune alcătuitorul Antologiei, punându-ne sub ochi, din zile uitate, rândurile lui Petrino, Vasile Bumbac, T. Robeanu, Ir. Porumbescu, Ion Sbierea, Simeon Fl. Marian, Mihail Teliman, Em. Grigorovița, Ion Grămadă.

Căci acea binecuvântată circulație a culturai românești, care ne-a ținut aproape sufletește vechiul regat cu Ardealul și Bucovina, n'a fost întreruptă decât puțină vreme, în cei dintâi ani de surprindere ai răpirei. Pe încetul, cărturarii bucovineni crescuți în școlile mănăstirești, s'au întors la vechea matcă culturală și au început a tipări cărți românești, catehisme, calendare, manuale didactice. O secetă — cum o numește prof. Loghin — a durat numai în preajma anilor 1840, când păstrătorii tradiției moldovenești dispar, iar alții noi nu se formaseră încă, și poate cu greu s'ar mai fi format fără furtunosul an 1848 care a înviat pretutindeni sentimentul național, și a împins ochii să privească în trecut pentru a vedea deslegarea viitorului. Mulți dintre revoluționarii patruzecioști, care împleteau gândul renașterii politice cu renașterea culturală, fiind siliți să părăsească țara, au poposit la Cernaucă, lângă Cernăuți, la casa boerului moldovan Doxachi Hurmuzachi. Revoluționarii Moldovei se întâlnesc aci cu revoluționarii români din Ardeal, și vreme de doi ani, casa bătrânului Hurmuzachi adună, înainte de a se împrăștia către Apus, tineretul în al cărui cuget se limpezia întâia dată unirea cea mare. Între principalele române și Ardeal, legătura se strângea prin Bucovina. E un îndoit moment: politic și cultural. De aci înainte, fiecare durere ori nădejde a principatelor, tresare și în conștiința Bucovinei. Literatura sa e bucovineană și românească; pe drumurile acelea a trecut și a poposit odinioară Eminescu.

Antologia d-lui Loghin, în care se răsfrânge această viață sufletească a Bucovinei, era o datorie pentru acei morți pe care vrăjmășiile timpului nu i-au biruit. Ea ne aduce și îndestule pagini, ce pot sta, fără sfială, alături de tot scisul românesc din acest răstimp. Și cu aceasta, Casa școalelor, își răscumpără deșertăciunea atâtor antologii, altele, pe care le-a editat până acum, și de care bucuroși, noi, ca și literatura românească, ne-am fi lipsit.

UN glumeț făcea nu știu când, cam acest rezumat tip al romanului rusesc: Vasca, vagabond, și Alioșca, student, se întâlnesc la Grunia, femeie de stradă. Beau și discută despre Dumnezeu. Există? nu există? Dacă există, care e misiunea Rusiei față de Dumnezeire? Când s'au îmbătat complect, Alioșca deși îndrăgostit de Olga, studentă, se fărâie în genunchi înaintea femeii de stradă, îi sărută tălpile, etc. etc. Sfârșitul poate avea mai multe variante: sau Grunia îl ucide pe Alioșca, ori Alioșca ucide pe Olga, ori Olga vine și-i sărută mâinile Gruniei — se mai poate întâmpla ca Alioșca să plece în vagabondaj cu Vasca, ori ca Olga să-l iubească pe Vasca sau ca Vasca să scoată un cuțit și să-l înfigă în pieptul Olgei. etc. etc.

Conșuși de acest criteriu, traducătorii și editorii traducerilor din rusește, au căutat întotdeauna să ofere lectorului român cât mai multă literatură moscovită, care să nu desmintă această rețetă. Când a fost să se aleagă din opera lui Cuprin, cea ce e mai viu și mai trainic, n'a fost tălmăcit minunatul roman „Duelul“ sau acele povestiri care par scrise de un Maupassant adâncit omeneste, ci doi editori și doi traducători, s'au repezit deodată la „Iama“,

pe care unul cu mai brutal dispreț pentru gustul public la botezat „Bordelul“, sigur fiind că-și va câștiga așa mai mulți cetitori ai revistei galante și liceeni cu simțurile exasperate de viții ascunse și de viziuni lubrice.

Traducerea acelu trist roman al fărimitării tradiții, care se numește „Neamul Ciuraveilor“ și e scris de tânărul povestitor siberian Grebensciov, e din altă familie. Exotismul și sufietescul din el, ne e mai familiar nouă românilor; iar când romanul se publica în foiletonul „Neamului românesc“ nu odată, tălmăcitorul primea de la câte un popă de țară nerăbdător, o epistolă, prin care i se cerea lămuriri de unde și-ar putea procura mai grabnic, o traducerea întreagă a povestirii, într'o limbă europeană, fiindcă nu avea răbdarea să aștepte zi cu zi, foiletonul întins pe cele șase zile lucrătoare ale săptămânii. Editura „Librăriei nouă“, tipărind în volum traducerea D-lui Cezar Petrescu, a răspuns acestor cereri. E o carte cu mai puțin senzațional exotic, dar cu cât mai mult omenesc: drama generațiilor, între părinți și copii, între credință și îndoială, între tradiție și occidentalizare, se desfășară în grandiosul decor siberian, unde zăpezile și codrii, oamenii și fluviile, au ceva de început și de capăt de lume. În acel ungher depărtat de omenire, unde bătrânul Ciuravev și neamul lui stăpânește cu atâta putere seignorială; descompunerea familiei și a tradiției, vine adusă de singurul fecior al Ciuraveilor trimis la carte, la Moscova. O lume veche, trăită în simplitate și în armonie cu calmul măreț al firei, se macină și se surpă în câteva sute de zile.

E o carte gravă și tristă. E o carte, care în decor schimbat și într'un timp mai apropiat, transcrie o dramă morală și socială, pe care și familia românească a trăit-o cu o jumătate și cu trei-sferturi de veac în urmă. Tălmăcirea nu a fost aleasă astfel la întâmplare. Ea are o semnificație răspicat spusă în cuvântul înainte al traducătorului.

LA sfârșitul lui Mai 1923, câte-va persoane primeau, din Gibraltar, o carte poștală pe care se afla scris: 300 litri apă, 40 Kgr. pesmeți de mare, 15 Kg. unt, 24 borcane dulceafă, 30 Kg. Cartofi. La sfârșit, o mică săgeată arăta spre un punct misterios și o vagă indicație: 4500 mile marine.

În chipul acesta, dorind ca încercarea sa să rămână necunoscută în caz de neizbândă, Alain Gerbault își vestește prietenii despre plecarea în aventura cea mai îndrăzneată care a ispitit vre-odată un matelot. Volumul său „Seul a travers l'Atlantique“ (Chez Grassei) e povestirea acestei călătorii, sfârșită după o sută două zile, prin debarcarea la țărmul Americii, cu o barcă de 11 metri lungime, cu pânză, și fără nici un tovarăș. Peripețiile lui Alain Gerbault, constituie astăzi o carte unică și adâncă, într'un accent viril fără seamăn, laconică și neinfectată de literatură. Treizeci de ore la bară, nopți nedormite, zile toride fără să bea un strop de apă, furtuni care sfășie pânzele, toate sânt redată cu simplitatea unui precis jurnal de bord. Beat de sete, de foame și de oboseală, dar lucid, îl vedem în plin uragan, cățărându-se pe catarg, căzând în mare, săltându-se înot, reparând după zece ore de muncă pânza cea mare pentru ca în zece minute vântul, să o sfășie iar. Și Gerbault nu se tânguie. Surăde și reincepe.

O singură dată rostește cuvântul „sujerintă“; dar de rușine, fiindcă gândise într'o clipă de desnădejde totală să se abată din drum, și să acosteze la țărmul cel mai apropiat

Citim cartea cu neasemuită plăcere, fiindcă nu e vorba de o faimă sportivă, de un trofeu.

Alain Gerbault mărturisește: „Acel care au crezut aceasta, n'au înțeles nimic. Am făcut-o pentru plăcerea mea și pentru a-mi dovedi mie însumi că pot duce la capăt ceia ce mi-am pus în gând“. *Pentru plăcerea mea!* Ce cuvânt plin de simplitate și de orgoliu...

În drumul lui dealungul pustiilor de apă, pentruuciderea timpului de calm, când barca abia se mișca sub adiere, Gerbault și-a luat 200 cărți printre care mulți poeți englezi. Dar altfel i-au apărut, altceva a cerut literaturii, decât îi cerea pe uscat, la umbra unui pom, într'un jilț confortabil. Iată de ce, după o furtună, aruncă peste bord, în mare, toată opera lui Oscar Wilde — înafară de „Balada temniței din Reading“. Gest crud și simplu, care arată mai mult de cât cuvintele, câtă dorință există în sufletul omenesc evadat din civilizație, pentru sinceritate și smerenie.

Acum Gerbault e în drum în apele Pacificului. Ne va aduce și de acolo o carte? O așteptăm, fiindcă va fi pentru toate oboșelile și desgusturile noastre livrești, o carte tonică, asemeni unui vânt aspru care mătură miasmele.

UN Crăciun în Sudan“ se întitulează albumul tipărit de „Les Editions du Monde Moderne“ cu text de mareșalul Gallieni și ilustrații voit primitive

de Mary Morin. E o scurtă povestire, a peripețiilor prin care a trecut cea dintâi misiune franceză în Sudan, în 1880, alcătuită de căpitanul Gallieni, doctorii Tautain și Bayol, locotenenții Pietri și Wal-lière. Povestire reeditată, pentru a trezi în sufletele lectorilor tineri, pasiune pentru expansiunea colonială a Franței. Cartea ne-a ajuns în mâini, credem prin gândul unui descendent al celor ce alcătuiau misiunea; Gustave-Louis Tautain, redactorul prim al revistei pariziane «Le Monde Nouveau» veche și bună prietenă.

Ne-a interesat însă, pe lângă magia tristă a poveștii și pe lângă simplitatea ingenioasă a desenelor, vignetele și letrinelor de Mary Morin, prin îndemnul pe care l'ar putea însemna pentru editorii noștri de cărți destinate tineretului. Sărbătorile, au adus încă odată în ferestre, cărți de toată mâna și de toate gusturile, pentru copii. De la un an la altul e fără îndoială un pas înainte și pentru acest tipar. Cărți au fost mai multe în acest an și chiar cu oarecare îngrijire și bună voință alcătuite; dar editorul crede și acum că arta cea mai înaintată e bălțătura cea mai strigătoare.

Albumul desenat de Mary Morin, arată ce se poate face într'o ediție de artă cu tuș, pensulă, alb și o singură tentă de acvarelă. Și puse acestea alături cu desenele pestrițe din tot soiul de Păcali, Feți-Frumoși, basme și povestiri rășboinice, ai crede că în acestea, de la noi, e vorba de sălbatecii triburilor de pe țărmul Nigerului, în statele Majestății sale sultanului Ahmadu.

REVISTA MENSILE

DELTA

REVISTA MENSILE

Redactori: Arturo Marpicati, Bruno Neri e Antonio Widmar
Redazione e Amministrazione: Via Giosuè Carducci 11, Fiume
Abbonamento per l'estero: Un anno Lire 25. —

LE CRAPOUILLOT

Revistă pentru literatură și artă
Paris, 5. Place dela Sorbonne.

LES MARGES

Directeur Eugène Montfort. — Apare lunar. Abbonamentul
anual 22 franci. — Administrația: Librairie de France 99,
Boulevard Raspail Redacția: 5, Rue Chaptal, Paris (IX-e).

IL CONCILIO

REVISTA MENSILE DI
CULTURA E LETTERATURA

ORGANO UFFICIALE DELL' ISTITUTO INTERUNIVERSITARIO ITALIANO

Redazione e Amministrazione: FRANCO CAMPITELLI, Editore: FOLIGNO

Abbonamento | Italia e Colonie L. 45 || Un fascicolo | Italia e Colonie L. 4,50
annuo | Estero . . . . » 70 || separato | Estero . . . . » 7,—

CONTO CORRENTE E ASSEgni POSTALI N. 1-2577

A APĂRUT :

A APĂRUT :

NICHIFOR CRAINIC

DARURILE PĂMÂNTULUI

P O E Z I I

UN VOLUM 200 PAGINI 15 LEI. — EDITURA «CARTEA ROMĂNEASCĂ»

A APĂRUT :

A APĂRUT :

IONEL TEODOREANU

ULIȚA COPILĂRIEI

UN VOLUM 154 PAGINI CARTONAT 30 LEI

EDITURA CULTURA NAȚIONALĂ

LE MONDE NOUVEAU

Revistă pentru strângerea legăturilor sociale, economice, literare și artistice între Franța și străinătate.
Apare de 2 ori pe lună. — Abbonamentul anual 50 franci. — Paris 42, Boulevard Raspail, Paris (7-e).

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 15.

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
APARE LA 1 ȘI 15 ALE FIECĂREI LUNI

SUB CONDUCEREA UNUI COMITET

REDACȚIA: PALATUL SINDICATULUI ZIARIȘTILOR
STR. CANTACUZINO No. 2, BUCUREȘTI

PENTRU RECENZII ȘI ANUNȚAREA APARIȚIEI, CASELE DE EDITURĂ ȘI DOMNII AUTORI SUNT
RUGAȚI A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD.

CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE RUGĂM SĂ FIE ADRESATE REVISTEI
STRADA CANTACUZINO No. 2. — BUCUREȘTI

15 IANUARIE 1925

CUPRINSUL:

MARGINALE de <i>Ion Darie</i>	193	CRONICA LITERARĂ	
SCRISOARE de <i>Nichifor Crainic</i>	195	1924, <i>Al. Bădăuț</i>	217
RUGĂ de <i>Ion Pillat</i>	196	CRONICA ARTISTICĂ	
IATĂ, A BĂTUT CFAȘUL de <i>Ce- sar Petrescu</i>	197	EXPOZIȚIA INTERNAȚIONALĂ A REVISTEI CONTEMPORANUL	218
SINGUR. TOAST de <i>V. Ciocâlțeanu</i>	206	EXPOZIȚIA TONITZA de <i>Oscar Walter Clsek</i>	220
COȘUL CU TĂRGUELI de <i>Gib. I. Mihaiescu</i>	208	DRAMA ȘI TEATRUL	
IDEI, OAMENI & FAPTE		PEER GYNT de <i>Ion Marin Sado- veanu</i>	221
O EXPOZIȚIE ȘI VEȘNICII AB- SENII de <i>C. P.</i>	213	CRONICA MĂRUNTĂ	223
GABRIELA ZAPOLSKA de <i>G. M. Ivanov</i>	214		
LITERATURA MAGHIARĂ DUPĂ RĂZBOI de <i>Isaia Tolan</i>	215		

ILUSTRĂȚII

COPERTA: *Autoportret de Tonitza.*

DESENE IN INTERIOR: *Demian, Tonitza, Petrașcu etc.*

ABONAMENTE: 1 AN, 300 LEI; 6 LUNI, 150 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITĂȚI,
400 LEI ANUAL. IN STRĂINĂȚATE: 400 LEI ANUAL. — INSERTII ȘI RECLAME SE FAC
LA ADMINISTRAȚIA REVISTEI ȘI LA TOATE AGENȚIILE DE PUBLICITATE

ADMINISTRAȚIA: PALATUL SINDICATULUI ZIARIȘTILOR
STR. CANTACUZINO No. 2, BUCUREȘTI

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 15.—